

Memòria de la segona campanya d'excavació al poblar iberic de Santa Anna a Castellvell del Camp

Ester Ramon Sariñena

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

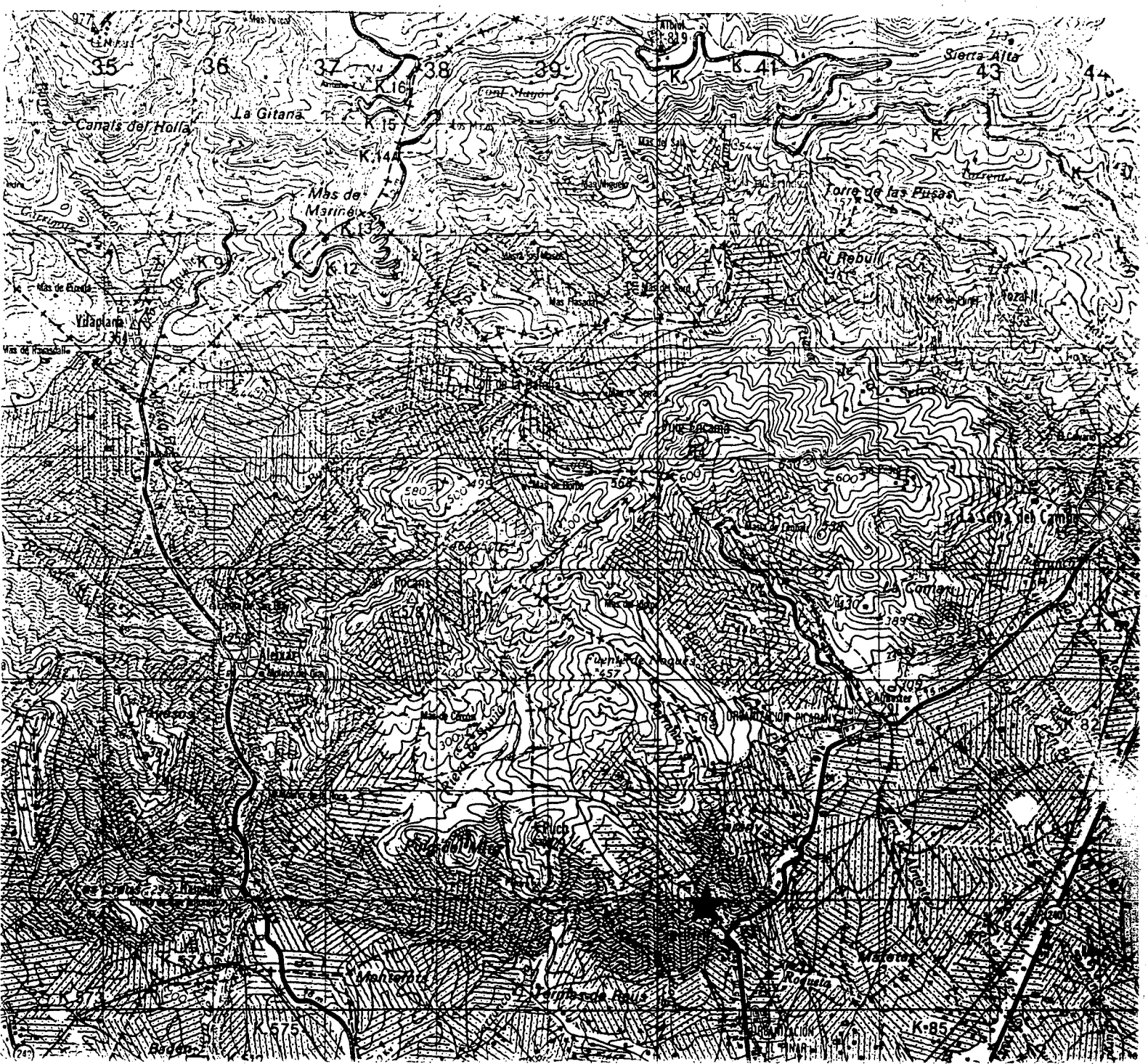
OR

"SANTA ANNA"
CASTELLVELL

Hoja Nº 445

Lat. N. 41º 11'

Long. E. 4º 47'

SITUACIÓ:

El poblat ibèric de Santa Anna es troba al Terme municipal de Castellvell del Camp, encara que fins fa dos segles formà part del Terme de Reus; dintre de la Comarca del Baix Camp, i administrativament pertenyent a la Regió IV (Decret de Govern de la Generalitat del 27 d'agost de 1936; publicat al diari Oficial del 9 de setembre de 1936)

Geogràficament es localitza als 41° 11' de Latitud Nord i 4° 47' de Longitud Est (Meridià de Madrid, fulla 445, Cornudella, del Mapa Topogràfic Nacional de España, escala 1: 50.000).

La seva situació precisa es a la part superior del Turó del mateix nom, el Puig de Santa Anna, que s'alça a uns 265 m.s.m. i forma part de les primeres estribacions de les Montanyes de Prades (es a dir que es troba entre les cotes més elevades de la zona: les montanyes de Prades al Nw i la plana del Camp de Tarragona al w). Gaudeix, doncs, d'una situació privilegiada en quant al seu domini de la plana, ja que des de allí es pot observar fins i tot, gran part de la zona costera.

Des del punt de vista geològic estem al domini central de les Catàlides i forma part d'un bloc de Trias Inferior i Mitjà, que descansa sobre capes de pissarres paleozoiques, els materials més antics que formen la base de les montanyes de Prades, i que observem a la zona entre Riudecanyes i La Selva del Camp, amb algunes intrusions de granit provinents de les roques d'origen magmàtic.

La comarca del Baix Camp careix de rius; la seva xarxa hidrogràfica la configuren una sèrie de barrancs i rieres que permaneixen secs la major part de l'any, portant aigua únicament a l'època de pluges. Malgrat que algunes d'elles agafen de manantials permanents, l'aigua es redueix rapidament donada la seva escasseza i les filtracions constants.

L'aigua doncs constitueix un problema seriós des de fa molt temps. En època ibèrica, no obstant, suposem un clima més humit, si bé la pluviositat no seria molt més freqüent.

Si serien més abundants els caudals de les actuals rieres, que en alguns casos porten noms de rius : Riudecols, Riudecanyes o Riudoms; el que sembla indicar que temps enrera foren rius.

Per altre banda, la plana és rica en aqüífers, donada la presència de sols quaternaris aon abunden els materials permeables, el que facilita l'existència de pous i mines.

HISTORIA DEL JACIMENT

A començaments del segle XV (1424) s'edifica una ermita dedicada a Santa Anna, al cim del turó que, a partir d'aquí, rebé el mateix nom. La construcció d'aquest edifici constituí sense dubtes la primera gran destrucció del jaciment. Fins a les hores suposem que es diferenciaven gran part de les restes arqueològiques, que molt possiblement foren les que donaren el nom al poble: "Castellvell". Al llarg del temps les pedres dels murs ibèrics foren les materies primeres dels nous edificis.

Durant les guerres Carlines l'ermita quedà desafectada, convertint-se en un fortí pel que es construïren elevats murs que ocuparen una bona part del poblat. Una part d'aquests murs de l'antic fortí tanquen avui dia un pati utilitzat com a hort i galliner, activitats que segurament han destruït les restes arqueològiques.

Al segle XVI aquest edifici s'utilitzà com a hospital d'apestats, i ja que des de antic el fosal de Castellvell estava situat al costat de l'ermita, els morts de les epidèmies foren enterrats en aquesta zona.

La major destrucció del jaciment fou però, l'establiment d'una pedrera, explotada durant molt de temps, que donà al puig un aspecte de "mesa", en contes del seu aspecte natural de turó.

EXCAVACIONS ANTERIORS

El jaciment fou descobert el 1934 per Pere Rius, conservador del Museu Prim-Rull de Reus, i el director del mateix: Salvador Vilaseca. A partir d'aquí es practicaren excavacions "oficials" (Segons una nota de Lluïsa Vilaseca i Borràs a la Revista Ampuries, 1968), dirigides pels seus descobridors, entre el 12 de setembre i el 14 de desembre de 1934.

Molt poc sabem dels resultats d'aquesta campanya, ja que desconeixem l'existència de diaris d'excavacions. Per altre banda, l'esclatament de la guerra Civil provocà segurament, un endarreriment de les publicacions dels resultats.

En aquest sentit, tenim únicament petites notes o notícies en diaris com "Les Circunstàncies", "Diari de Reus" o "Aules", revista de l'Institut Nacional de Segon Ensenyament de Reus. Alguns alumnes de l'esmentat Institut participaren a les tasques d'excavació del poblat; dos d'ells eren redactors de la revista, pel que informaven periodicament dels treballs realitzats, així com de les visites efectuades.

Altre element d'estudi seria la maqueta realitzada per l'escultor Francesc Ollé, de la qual en ha resultat impossible d'obtenir una foto. Al curs de la nostra excavació comprovarem que el traçat dels murs que s'indicaven a la maqueta, no corresponien exactament amb la realitat; l'escultor tampoc marcà el desnivell de la roca al que s'adapten les parets, pel que dona una imatge irreal de les restes.

Així doncs, l'element més fideligne serien les restes materials. Aquestes foren dipositades al Museu Municipal (Actual Arxiu Històric Comarcal del Baix Camp), traslladant-se mes tard a la casa Gay Borràs, on el 24 de gener de 1938 els destruí totalment un bombardeig.

Posteriorment no s'efectuà cap campanya d'excavació o neteja del jaciment. Ben al contrari, aquest fou en passar el temps, el lloc on es dipositaven tot tipus de deixalles i escombreries, animals morts, pots, i a més el lloc on s'abocaven les runes de totes les reparacions de l'ermita.

L'aspecte que presentava el poblat en iniciar la campanya de 1985 era lamentable, i els treballs foren més de neteja que d'excavació. Així doncs, es netejaren les habitacions "4", "3", "2", "1" i l'àmbit "0".

L'any 1987 es va dur a terme la segona campanya d'excavació, durant la qual es netejaren les herbes i matolls, així com els murs de les habitacions "1", "2", "3" i "4", i s'excavà l'àmbit "8".

METODOLOGIA

A l'inici de la campanya s'individualitzaren una serie d'àmbits, set dels quals pertenyien clarament a habitacions; es per aixó que des del començament foren netejats, esc vats i estudiats individualment.

LES FORMES

Per a les formes hem utilitzat la tipologia de Dedet - Py (1975), diferenciant vores i fons.

Les vores, tant dels vasos com de les tapadores (ja que per a aquestes s'ha utilitzat la mateixa tabla de les vores, invertida), es representen amb una lletra i dos números: la lletra indica el perfil de la paret i la seva direcció; el primer número representa la inclinació de la vora, i el segon, el perfil del llavi.

Es a dir que, segons aquesta tipologia, les vores poden esser:

- .-"A": inclinat a l'exterior
- .-"B": tangent a l'exterior
- .-"C": secant a l'exterior, de perfil exterior concav
- .-"D": secant a l'exterior, de perfil exterior rectilini
- .-"E": secant a l'exterior, de perfil exterior convexe
- .-"F": secant vertical, de perfil exterior rectilini
- .-"G": secant a l'interior, de perfil exterior concav
- .-"H": secant a l'interior, de perfil exterior rectilini
- .-"I": secant a l'interior, de perfil exterior convexe
- .-"J": tangent a l'interior
- .-"K": inclinat a l'interior

I els llavis:

- .-"1": arrodonit
- .-"2": arrodonit i engroixit
- .-"3": aplanat obliqu a l'exterior
- .-"4": aplanat horitzontal
- .-"5": aplanat obliqu a l'interior

- .-"6": aplanat engroixit obliquo a l'exterior
- .-"7": aplanat engroixit horitzontal
- .-"8": aplanat engroixit obliquo a l'interior
- .-"9": aprimat

Pel que fa a les bases, aquestes porten dos números i una lletra: la primera xifra defineix com és el fons (pla, concav, elevat, amb anella de base etc.); la segona dona el perfil de la paret: "1": convexa, "2": rectilini, i "3": concav; la lletra defineix si la base és engroixida o no, si té anella de base, la forma de l'acabament etc.

ELS COLORS

Per als colors de les pastes hem utilitzat una carta anomenada "Rock Color Chart". L'ordre d'aquesta carta de colors segueix el sistema anomenat "Munsell"; l'esmentat sistema es basa en el color sòlid, o color de camp, el qual es gradua des de un gris neutre fins el blanc. Aquesta propietat de luminositat l'anomenen valor.

Els autors de la carta realitzaren un disc del color sòlid, en el qual diferenciaren deu tons, dividits en deu números, de tal forma que el número 5 marca el centre del to, mentres que el número 10 representa el límit entre un to i el següent. El to ve designat per un número i una lletra.

Si fem una senzilla secció vertical entre el color neutre i un to qualsevol, tindrem una carta de colors, en la qual el grau dels colors es gradua en valor de la llum, des de els colors més foscos fins els més lluminos (valor), tenint en compte el cromà, des del gris de l'esquerra fins als colors més vius de la dreta.

Així doncs, el to ve representat per un número, el 5 (en el centre del to) o el 10 (límit entre un to i el següent), i una lletra: la "R" (tons vermellors) o "YR" (tons marrons ocres).

El valor està representat pel segon número (del 8 al 2), graduant-se de major luminositat (el número 8) fins a la menor (el número 2), es a dir, que quant més elevat sigui aquest número, serà més pròxim al color

blanc, i quant més inferior, serà més a prop del color negre.

El cromà ve indicat per l'últim número (número 2, 4, o 6). És el grau de saturació, el qual oscil·la d'esquerra (més grisosos) a dreta (més vermellósos o amarronats, segons el to).

Per exemple, la definició "5R 5/4" voldria dir que el 5 està al mig del to "R", es a dir, el to vermellós (red), amb un valor de luminositat 5, en el centre de l'escala de valors entre el blanc i el negre; i amb un cromà o valor de saturació 4, intermedi entre el cromà vermell grisós i el vermell intens.

L'HABITACIÓ "I"

Aquesta habitació es netejà de tota la runa i brutícia acumulada al llarg del temps, durant la campanya de 1965, després del qual s'excavà l'estret Superficial (vegeu la Memòria d'excavació corresponent a aquesta campanya).

L'agost de 1967 es començà a excavar l'estret I; aquest es componia d'una terra vermellosa i argilosa, característica dels nivells o de les zones que no havien estat excavades amb anterioritat, amb materials exclusivament d'època ibèrica. No obstant, l'esmentat nivell I resultà molt petit (entre quatre i deu centímetres segons les zones), i presentà diverses intrusions de l'estret Superficial, és a dir, bossades de terra poc compacta i de color grisós, amb alguns materials d'època moderna barrejats amb els d'època ibèrica. Aquestes bossades procedien, principalment, dels clots excavats durant els anys posteriors a la campanya de 1964, per a enterrar la brutícia i els animals morts dels ermitans.

De seguida arribarem fins al toçà, totalment estèril, format per la mateixa terra vermellosa de l'estret I, amb abundants pedres de reduïdes dimensions, procedents de la descomposició de la roca, i sorres.

Decidirem no excavar la totalitat d'aquest nivell fins que no es consoliden els murs de l'habitació, ja que no arriben fins a la roca.

A més de l'excavació es netejà la part superior dels murs: Així, el mur "0-1" donà una major llargària, tot i que només conserva la darrera filada de pedres, d'un tamany no gaire gran.

Al netejar el mur "1-C", i a uns 3'27 m. de l'angle amb el mur "0-1", començaren a sortir dues pedres escairades, que semblaven semblaven senyalar la fi del mur. Al seu costat aparegué una entrada a l'habitació "1", amb un graó format per lloses de pedra

que cobren just el nivell de la part "1-C". Aquest mur descansa sobre la roca amb la brida de l'habit "9", mentre que per l'altre costat, el de l'interior de l'habitació "1", hi ha un farciment de terra i petites pedres, que omple el desnivell entre la roca i el mur.

El mur "1-2" no pr sentà variants respecte als anteriors treballs realitzats pel nostre equip.

ANÀLISIS DELS MATERIALS

ESTRAT I

Ceràmica de vernís negre

SA-1-64.- Un fragment de vora i paret molt rodat, de pasta 10YR 8/6, fina, molt dura, amb desgreixant de quarz i mica, i de fractura irregular. El vernís, poc espes i de poca qualitat, presenta un to negre fosc N2.

SA-1-65.- Un fragment sense forma, de pasta de color gris N6, molt fina, amb desgreixant micaci. La peça apareixé molt concreccionada sobretot a la superfície externa, on ha perdut totalment el vernís. A la superfície interna es pot apreciar un vernís d'un to negre brillant N2, mentre que l'externa té un color N5.

Sembla que es tractaria d'un vas plàstic, amb can d'animal, segurament un bòvid; concretament podria tractarse d'un ull.

Correspon doncs, al tipus 9420 de la classificació de Morel (1981), que dona una cronologia entre les darreries del segle V i el III a. E., segons els diferents exemplars. Donat el reduït fragment amb que contem, i l'imprecisió dels vasos dibuixats a l'esmentada classificació, considerem impossible concretar a quin tipus s'assembla, i per tant, afinar la cronologia; malgrat tot, donat el conjunt de materials del jaciment, ens inclinem per una datació dins del segle III a. E.

SA-1-66.- 5 fragments sense forma.

Ceràmica grisa

SA-1-67.- 2 fragments de vora i paret d'un mateix vas, de pasta fina, bicolor, N7 a l'exterior i N6 a l'interior.

Les superfícies apareixen molt concreccionades; no obstant, s'observen restes d'una engalba vermellova, més abundant a la part superior del llavi.

Correspon a la forma C2 1.

Diàmetre: 25 cm.

SA-1-68.- 3 fragments de vora i paret d'un mateix vas de pasta de color N6, fina, dura i porosa, amb desgreixant de mica i petites vacuoles. Les superfícies apareixen molt concrecionades.

Correspon a la forma AO 1.

Diàmetre: 23 cm.

SA-1-69.- Un fragment de vora i paret d'un vas de pasta de color N6, fina, dura, amb desgreixant de fines partícules de mica.

Correspon a la forma Cl 6.

Diàmetre: 17 cm.

SA-1-70.- Un fragment de vora i paret, de pasta N6, dura, amb abundants partícules de mica com a desgreixant.

El fragment apareix molt erosionat; no obstant sembla correspondre a la forma EO 1, imitant els vasos de vernís negre de les formes 2600-2700 (MOREL, 1981).

SA-1-71.- Un fragment de vora, segurament d'un kalathos, de pasta de color N7, fina, amb desgreixant de mica.

SA-1-72.- 14 fragments sense forma.

Ceràmica comuna

SA-1-73.- Un fragment de vora i paret de pasta de tipus sandwich, 10R 6/6 als extrems i N7 a l'interior, fina i porosa, amb partícules de quars i mica com a desgreixant, i petites vacuoles.

Correspon a la forma CO 2.

Diàmetre 14 cm.

SA-1-74.- 4 fragments de vora i paret d'un mateix vas, de pasta de color 10YR 7/4, dura, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma AO 1.

SA-1-75.- Un fragment de vora i paret, de pasta de color 5YR 7/2, dura i fina, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

El seu perfil es zoomorf, i correspon a la forma AQ 1.

SA-1-76.- Un fragment de vora i paret de pasta de color 10R 6/6, dura, molt fina, amb fines partícules de mica com a desgreixant.

Correspon a la forma BQ 1.

SA-1-77.- Un fragment de vora i paret, de pasta de color 10R 6/6 a les superfícies i N7 a l'interior, fina, poc dura, amb desgreixant de mica.

Imita les càteres de ceràmica de vernís negre de la forma 2700 (MOREL, 1961). Correspon a la forma EO 1.

SA-1-78.- Un fragment de paret i fons de pasta de color 5Y 7/2, molt dura, fina, amb partícules de mica com a desgreixant.

Presenta una petita anella de base, corresponen a la forma 22 B.

Diàmetre 6 cm.

SA-1-79.- Un fragment sense forma de pasta de color 5Y 7/2, molt fina, dura, amb fines partícules de quars i mica com a desgreixant.

Presenta a la superfície externa una decoració pintada, de tres bandes, la primera, fragmentada, de color 10R 4/6; la segona, de 0'9 cm. de color 10R 2/2; i la tercera, enllaçada a l'anterior, d'identiques dimensions, és de color 10R 4/6.

SA-1-80.- Un fragment sense forma, de pasta de color 5YR 7/2, dura, fina, amb desgreixant de quars i mica.

A la superfície externa presenta una decoració pintada de color 5R 4/6, d'una "S" horitzontal.

SA-1-81.- Un fragment sense forma de pasta de color 10R 6/6 poc dura, fina i porosa, amb desgreixant molt fi de quars i mica.

A la superfície externa presenta una decoració pintada de color 5R 4/6, d'una banda horitzontal de 1'3 cm. molt degradada.

SA-1-82.- 188 fragments sense forma.

Àmfora

SA-1-83.- Un fragment de vora i paret d'una àmfora de boca plana, de pasta de color N7, poc dura, fina i porosa, amb desgreixant de quars i mica.

Diàmetre vora: 11 cm.

SA-1-84.- Un fragment de vora i paret d'àmfora de boca plana, de pasta de color 10YR 7/4, dura, fina i porosa, amb desgreixant de quars i mica.

diàmetre: 13'5 cm.

SA-1-85.- Un fragment de vora i paret d'àmfora de boca plana, de pasta de color 10YR 7/4, poc dura, fina, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

SA-1-86.- Un fragment de vora i paret d'àmfora de boca plana, de pasta de color 5B 5/1 a l'interior i 5YR 5/6 a les superfícies, fina, dura, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

SA-1-87.- Un fragment de vora i paret d'àmfora de boca plana, de pasta de color 10YR 7/4, fina, poc dura i porosa, amb partícules de quars i mica com a desgreixant, i petites vacuoles.

SA-1-88.- Un fragment de vora i paret d'àmfora de boca plana, de pasta de color 5YR 6/4, fina, dura, amb partícules de quars i mica com a desgreixant, i força rodat.

SA-1-89.- Un fragment de vora i paret d'àmfora de boca plana, de pasta de color 5YR 6/4, fina, dura, amb partícules de quars i mica com a desgreixant, i petites vacuoles.

SA-1-90.- Un fragment d'ansa i arrencament, de pasta de color 5YR 6/4, fina, de fractura irregular, a la qual se li ha aplicat una tira de fang al voltant de l'arrencament, segurament per a reforçar un error d'aplicació. La seva secció és circular.

SA-1-91.- Un fragment d'ansa i arrencament, de pasta de color 5YR 7/2, fina, dura i porosa, amb desgreixant de quars i mica. La seva secció és circular.

SA-1-92.- Un fragment d'ansa, de pasta de color 10YR 7/4 fina, dura i porosa, amb desgreixant de quars i mica. La seva secció és circular, amb una acanalladura central a la part superior.

SA-1-93.- Un fragment d'ansa i arrencament, de pasta de color N6, fina, dura, amb desgreixant de quars i mica. La seva secció és circular.

SA-1-94.- 84 fragments informes de tipus ibèric.

SA-1-95.- 2 fragments sense forma de tipus únic.

Ceràmica feta a mà

SA-1-96.- Un fragment de vora i paret, de pasta de color 5YR 2/1, poc fina, porosa, amb grans de quars i mica com a desgreixant, i algunes vacuïles.

Presenta la superfície externa polida.

Correspon a la forma GO 2.

Diàmetre: 15 cm.

SA-1-97.- Un fragment de paret i fons, de pasta de color 10R 4/2, fina, molt porosa, amb abundants grans de quars i mica com a desgreixant.

Presenta restes de cremat a les superfícies, que han adquirit un color N3.

Correspon a la forma 11 A.

SA-1-98.- Un fragment de paret i fons, de pasta de color 10R 4/6, poc fina, porosa, amb grans de quars i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma 12 B.

SA-1-99.- Un fragment sense forma, de pasta de color N4, fina, porosa, amb grans de quarz i mica com a desgreixant.

Presenta la superfície interna polida; l'externa apareix alligada, i decorada amb un cordó de secció semicircular, amb incisions obliques molt regulars, que segurament separarien la paret del coll del vas.

SA-1-100.- Un fragment sense forma, de pasta de color 10R 4/6, fina, porosa, amb grans de quarz i mica com a desgreixant.

Presenta a la superfície externa un cordó de secció triangular, amb petites digitacions. La superfície interna és polida.

SA-1-101.- Un fragment de paret i agafador de tanadora, de pasta de color 5YR 3/4 a la paret i 10R 2/2 a l'agafador, fina, porosa, amb grans de quarz i mica com a desgreixant.

El fragment és molt rodant.

SA-1-102.- 13 fragments sense forma.

Tovot

SA-1-103.- 11 fragments sense forma.

Pedra

SA-1-104.- Una peça de sílex deshidratada i alterada pel foc.

Os

SA-1-108.- 11 osos fragmentats.

CONCLUSIONS

Correspon, com ja hem mencionat, al nivell no excavat a la campanya de 1934. A la zona nord de l'habitació aquest nivell és la neteja de la roca, donat la pendent que adquireix aquesta.

Les ceràmiques de vernís negre sumen un total de set fragments, tots ells de pastes fines, colors vermallosos (R) o beige-vermellos (YR), amb valors de lluminositat clars. Els vernisos són poc espesos, de poca qualitat i de tons negres foscos (N2 a la major part dels casos).

D'ells, únicament un fragment correspon a una vora i paret molt rodada, del qual no podem determinar la seva forma precisa. Cal destacar un fragment sense forma (SA-1-65) que pertany a la forma 9420 (MOREL, 1981), concretament a l'ull d'un animal, segurament un bóvid.

La ceràmica grisa es troba representada amb vint fragments. Les pastes són fines, amb desgreixants de partícules de quarz i mica; majoritàriament monocolors, amb valors de lluminositat clars (N6-N7), o convinant dos tons grisos sempre més clara a les superfícies.

Dels vint fragments, un d'ells sense forma, presenta una decoració pintada de dos filets, i cinc pertanyen a fragments de vores i parets, quatre de vasos oberts (A, B, o C), i el darrer és una imitació de les càteres de vernís negre de la forma 2600-2700 (MOREL, 1981).

Quant a la ceràmica comuna, les pastes solen ésser fines i dures, amb desgreixants de quarz i mica. La major part tenen pastes monocolors, predominant els tons ocres (YR), es a dir, amb valors de lluminositat clars. També trobem pastes de tipus sandwich, encara que en menor quantitat; aquestes convinen sempre un to gris mitg-clar (N5-N6) a l'interior, amb un ocre o rosat a les superfícies.

Les formes responen, majoritaria ont, a vasos de perfils oberts (A, B, o C). Tres dels fragments són de perfil zomors; un únic exemplar pertany a una forma tancada (E), imitant les gàteres de ceràmica de vernís negre, dels tipus 2600-2700 (MOREL, 1911). Unicament ha aparegut un fragment de caret i fons, que correspon a la forma 228.

Els fragments que presenten decoracions pintades, es reduïxen a dos: l'un amb bandes horitzontals paral·leles de dos tons diferents de vermell, i l'altre amb una "S" inclinada.

Les àmfores més abundants són les de tipus ibèric, constant únicament dos fragments de tipus púnic.

Les seves pastes són monocolors (un únic fragment és de tipus sandwich), de tons ocres, beiges o grisos, tots amb valors de luminositat clars, i en menes quantitat mitjos.

Les formes corresponen a àmfores de boca plana, amb diferents tipus de vores: arrodonits, aplanats o triangulars; o anses, totes de secció circular.

La ceràmica feta a mà presenta les pastes força fines, amb desgreixants mes aviat grollers de quarz i mica. La major part són pastes de color marron rosat (R), predominant el 10R 4/6; molt pocues de color marron (YR); i tan sols un dels fragments apareix cremat (N4). Tots tenen valors de luminositat més aviat foscos.

Les formes són molt escaduseres; Unicament tenim dos fragments de vores i carets, ambdós de vasos tancats (G); dos fragments de fons de bases planes; i quatre fragments sense forma amb cordons aplicats: un d'ells llis, un altre amb incisions obliqües, el tercer amb dobles incisions obliqües, i el darrer amb digitacions. Dos d'aquests cordons presenten la secció semicircular, un trapezoidal, i l'altre triangular.

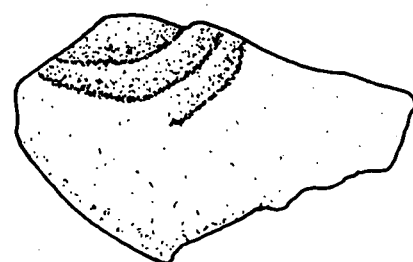
Quant a la resta de materials, únicament cal destacar la presència de 21 fragments de tovot, sense forma, provinents de les parets o de la taulada de les habitacions, i que documenten el sistema constructiu característic dels poblats ibèrics.

CRONOLOGIA

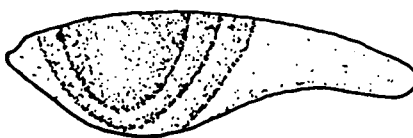
Com ja hem vist, són molt pocs els elements que tenim per a precisar una datació. Unicament un fragment d'un vas plàstic (SA-1-64), pertanyent al tipus 9420 (MOREL, 1981), sembla situar aquest nivell als voltants del segle III a. E. Aquests vasos plàstics es daten, segons els tipus concrets, entre els segles V i III a. E.; en el nostre cas pensem que es tractaria d'un exemplar dels darrers moments d'aquesta producció.

Per una altra banda tenim els vasos que imiten les formes 2600-2700 de Morel (1981) de les gàteres de vernís negre, les quals tenen una cronologia molt amplia; el mateix succeeix amb els vasos de perfils zoomorfs, que apareixen a jaciments amb datacions antigues, com el coll del Moro de la Serra d'Almors (VILASECA, 1953: fig. 13), o una més moderna, com el Tossal de les Tenalles de Sidamunt (PELLICER 1966: fig. 3 i 4).

Per tant, amb les dades amb les que comptem, únicament podem afirmar un moment d'ocupació de l'habitació núm "1", en torn al segle III a. E.

2

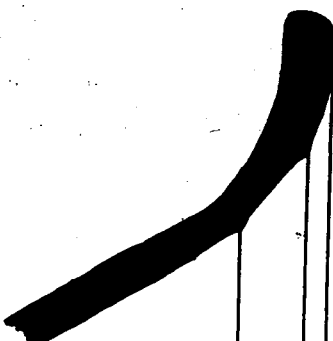
2

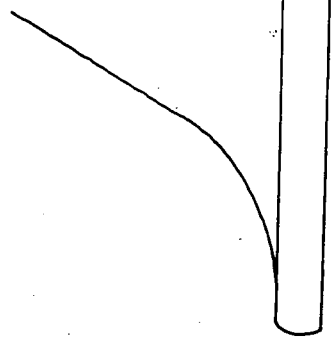
SA-1-64

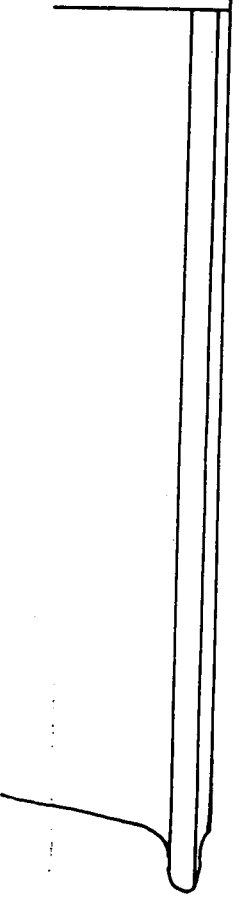
SA-1-65

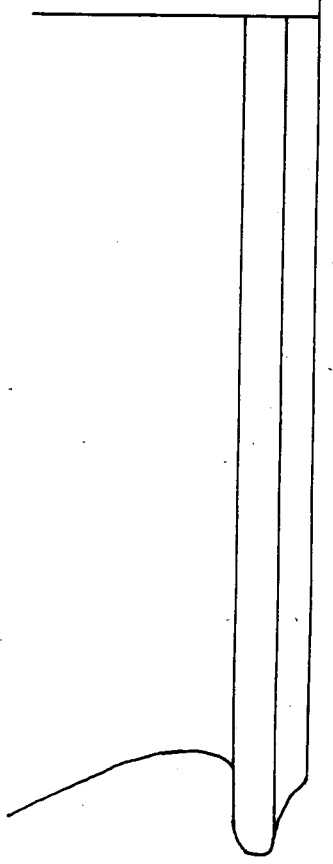

SA-1-67

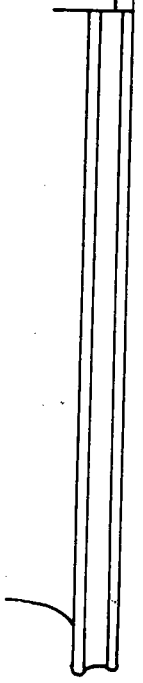

SA-1-68

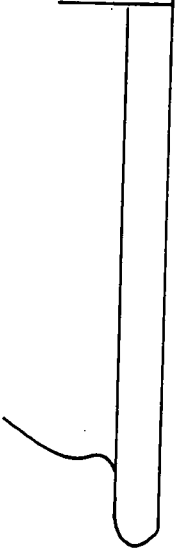

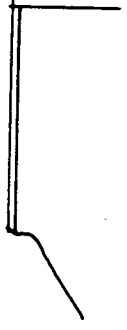
SA-1-40

SA-1-69

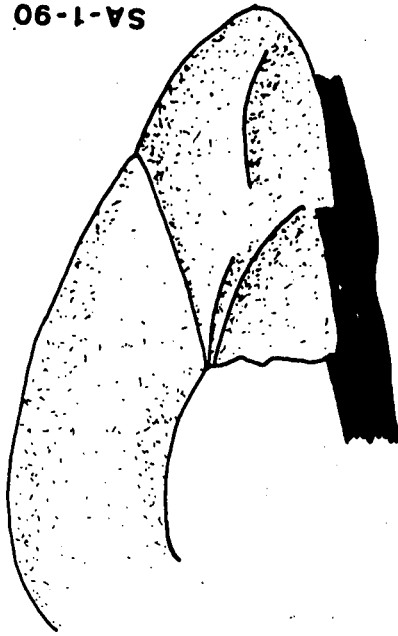
SA-1-73

SA-1-78

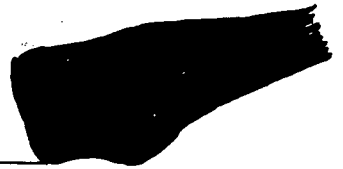
SA-1-90

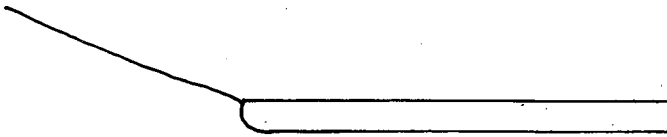
SA-1-85

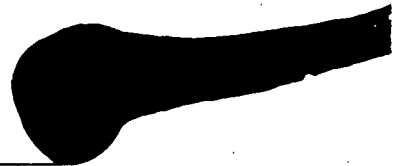
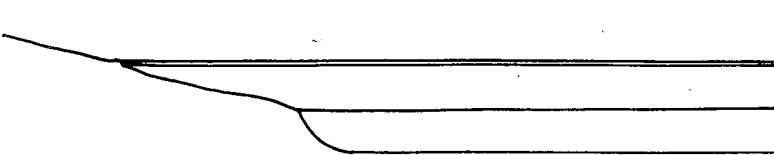
SA-1-84

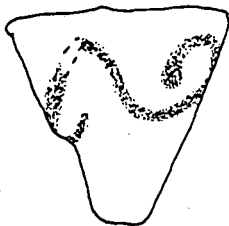
SA-1-83

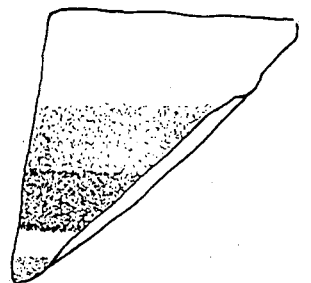
SA-1-43

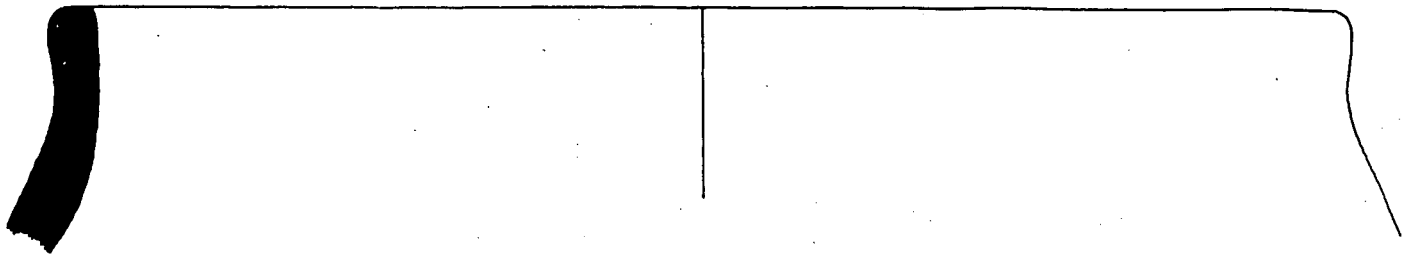

SA-1-80

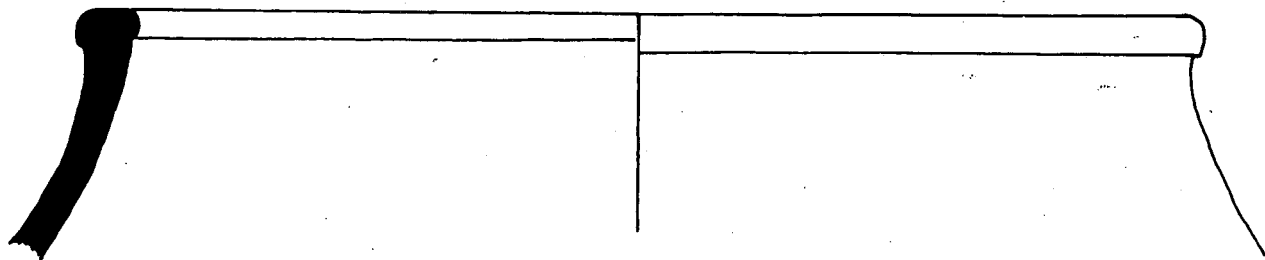

SA-1-79

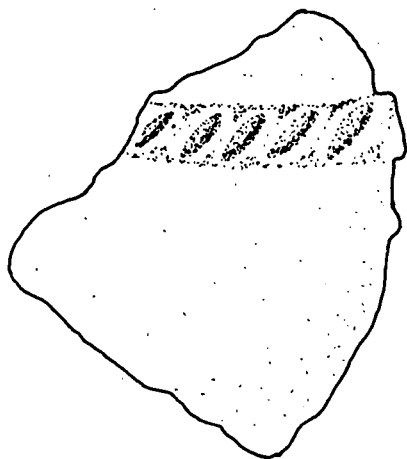

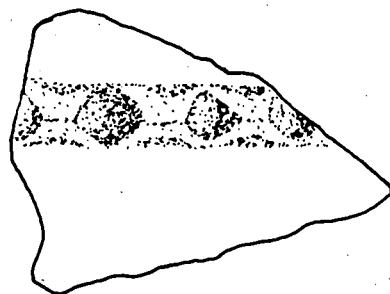
SA-1-45

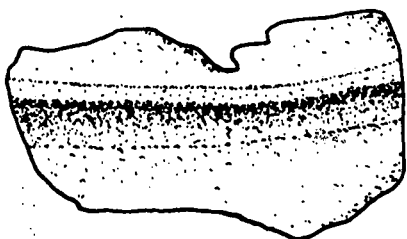
SA-1-95

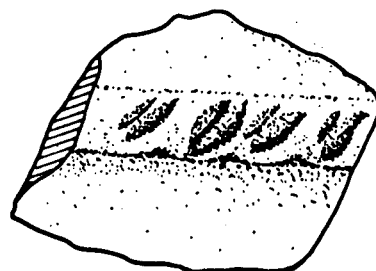
SA-1-99

SA-1-100

SA-1-46

SA-1-47

L'ÀMBIT "8"

El dia 18 d'agost es van obrir dos sondejors de 3'5 X 3 m. cadascun, al nord de les habitacions "1" i "2", anomenades "8a" i "8b".

Seguidament es procedí a la neteja d'aquest sector, que era cobert d'un potent farciment que seguia el desnivell de la muntanya, format per restes d'escombraries procedents de la darrera reparació de la taulada de l'ermita. Van ser necessaris tres dies per a retirar totalment l'esmentat farciment.

Un cop extraïda tota la brutícia, ambdós sondejors quedaren nivellats, i es comprovà que formaven part d'un mateix àmbit, del que s'unificaren, donant lloc a l'àmbit "8", que s'apoià 1 m. cap a l'est, mesurant, doncs, 8 metres de llargaria (al llarg dels murs "1-C" i "2-C") per 3 metres d'amplària.

De seguida es procedí a excavar un nivell que anomenarem "Superficial", donades les característiques del mateix. Era format per una terra poc compacta, de color grisós, en el qual aparegué ceràmica d'època ibèrica amb ceràmica d'èpoques medieval i moderna.

En aquest moment, el sondatge quedà delimitada pels murs "1-C" i "2-C" al sud, la prolongació del mur "2-3" a l'oest, el mur del fortí al nord, i un sortint de la roca a la dreta.

L'estratigrafia fou pendent, seguint el desnivell de la roca, la qual presentava una sèrie de clots que condicionaven els diferents nivells.

Davant de l'habitació "1" s'observà un clot en el qual es diferenciaren dos nivells d'habitat:

a) corresponent a la cota del graó de l'habitació "1", i a la porta paredada de l'habitació "2". És l'anomenat nivell Superficial, en el qual aparegué la ceràmica d'època medieval i moderna, i en major abundància d'època ibèrica.

b) corresponent a l'estrat I, que comença a la cota final del nivell anterior, en el qual els materials són exclusivament d'època ibèrica.

També en aquest sondrig "8" aparegué una trinxera de 27 cm. d'amplada, al costat del mur "1-C" i "2-C", amb una terra més fosca, amb poques restes materials d'èpocues diverses, i que s'interpretà com a conseqüència del raspaiament del mur durant l'excavació de 1934.

Sota d'aixó trobarem la trinxera de fonamentació del mur, d'uns 20 cm. d'amplada, que en alguns sectors retalla fins i tot la roca per a construir el mur. Aquesta trinxera s'ompliria de pedres després de la construcció del mur, entre les quals trobarem algunes ceràmiques d'època ibèrica. Damunt d'aixó hi havia un enllogat de pedres, algunes de gran benany, que anivella el fort desnivell de la roca en aquest sector. L'element enllogat únicament es conservava en bon estat davant de l'entrada de l'habitació "3", i es constata, encara que molt malmés, al clot de davant de l'entrada de l'habitació "1". Degut al seu mal estat, en aquest tram l'enllogat s'excavà fins a la roca. Aixó ens permeté comprovar que el mur "1-C" descansa directament sobre la roca, constatant una alçada d'uns 60 cm. aproximadament.

ANALISIS DELS MATERIALSESTRAT SUPERFICIALCeràmica àtica

SA-8-1.- 5 fragments de vora i paret d'una mateixa cràtera, de pasta de color 5YR 6/4 beige, dura, fina i porosa, amb partícules de mica com a desgreixant.

El vernís és de color negre brillant N2, i sembla de bona qualitat, encara que dona la sensació de poc espessor.

Correspon a la forma 3521 a4 de la classificació de MOREL (1981), qui opina que es tracta de produccions pre-campanianes, en su major part àtiques, i els hi dona una datació del segon quart del segle IV a. E., concretament cap al 340±30, en base a una peça àtica apareguda a Cabrera de Mar.

Diàmetre: 15 cm.

Ceràmica de vernís negre

SA-8-2.- Un fragment de vora i paret molt rodat, de pasta de color ataronjat 10R 6/6, fina, dura i porosa, amb partícules de mica com a desgreixant.

El vernís, poc espés, es de color negre mate N2.

Correspon a una càtera de la forma 26-27 (LAMBGLIA, 1952).

SA-8-3.- Un fragment de vora i paret molt rodat, de pasta de color rosat 5R 8/2, molt fina, dura, amb partícules de mica com a desgreixant.

El vernís és de color negre N2.

SA-8-3bis.- Un fragment de paret, fons i peu, de pasta de color ataronjat 10R 6/6, poc fina, dura, amb abundants partícules de mica com a desgreixant.

El vernís és poc espes, de color negre N2, i a la anella del peu presenta les digitacions, conseqüència del envernissat per immersió. Al fons intern apareix un cercle de color agra-natat 10R 3/4, que ha quedat del apilament de les peces en el moment de la cocció; aquesta mateixa tonalitat apareix en el fons extern.

Diàmetre: 5 cm.

SA-8-4.- Un fragment de fons, de pasta de color rosat 5R 6/4 molt dura i fina, amb partícules de mica com a desgreixant.

El vernís és poc espés, de color negre N2.

Al fons intern presenta una decoració de rodeta molt fragmentada.

SA-8-4bis.- 14 fragments sense forma.

Ceràmica grisa

SA-8-5.- Un fragment de vora i pariet, molt rodat, de pasta de color gris blavós 5B 5/1, dura, molt fina, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

Es tracta d'una imitació de la forma 23 A (LANBOGLIA, 1952), dels plats de ceràmica de vernís negre, també coneguts com a plats de peix.

SA-1-6.- Un fragment de vora i pariet de pasta de color gris verdos 5Y 6/4, fina, porosa, amb partícules de quars i mica com a desgreixant, i algunes vacuoles.

Correspon a la forma EO 2, imitant el perfil d'alguns vasos de ceràmica de vernís negre.

SA-8-6bis.- Un fragment de vora i pariet, de pasta de color gris blavós 5B 5/1, dura, fina, amb partícules de mica i calcàrees com a desgreixant.

Correspon a la forma C2 1.

Diàmetre: 25 cm.

Un exemplar d'ídèntiques característiques anareixé a l'habitació 1 (SA-1-67), tractan-se, possiblement, del mateix vas.

SA-8-7.- Un fragment de fons i peu, molt rodat, de pasta de color gris blavós 5B 5/1, molt fina, dura, amb partícules de mica com a desgreixant, i alguna vacuola.

SA-8-8.- 6 fragments sense forma.

Ceràmica comuna

SA-8-9.- 6 fragments de vora i paret d'un mateix colador de pasta de color rosat 10R 5/4, dura, fina, amb fins grans de quars i mica com a desgreixant, i algunes vacuoles.

Presenta quatre línies de perforacions, força irregulars, que es van realitzar amb un objecte punxegut des de la superfície externa cap a l'interna (alguns sense arribar a traspassar tota la paret), quand la pasta era encara tova.

Correspon a la forma EO 4.

Diàmetre: 30 cm.

SA-8-10.- Un fragment de vora i paret, de pasta de tipus sandwich, ataronjada 10R 6/6 a l'interior, i rosada 10R 6/2 a les superfícies; molt fina, dura, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

Presenta restes d'una decoració pintada, una banda, a la part exterior del llavi.

Correspon a la forma CC 6.

Diàmetre: 16 cm.

Aquesta mateixa forma ha estat constatada al jaciment, concretament a l'habitació "1", en un exemplar de ceràmica grisa (SA-1-69).

SA-8-11.- Un fragment de vora i paret de pasta de color beige 5YR 6/4, fina, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma C1 2.

Diàmetre: 17 cm.

Aquesta mateixa forma ha estat constatada al jaciment, a l'habitació "1". (SA-1-73).

SA-8-12.- Un fragment de vora i paret de pasta de tipus sandwich, grisa N7 a l'interior, i beige 5YR 6/4 a les superfícies; fina, poc dura, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma G0 2.

Diàmetre: 15 cm.

SA-8-13.- Un fragment de vora i paret molt nodat, de pasta de tipus sandwich, grisa N7 a l'interior, i rosada 5R 8/2 a les superfícies; dura, fina i porosa, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma C0 9.

SA-8-14.- Un fragment de vora i paret de pasta de tipus sandwich, grisa N7 a l'interior, i rosat 5R 8/2 a les superfícies; fina, dura, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

Presenta restes d'una banda pintada a la superfície interna, sota la vora.

Correspon a la forma C0 1.

Diàmetre: 15 cm.

SA-8-15.- Un fragment de vora i paret de pasta de tipus sandwich, gris blavós 5B 7/1 a l'interior, i ataronjat 10R 6/6 a les superfícies; fina, dura, amb abundants partícules de quars i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma A0 1.

SA-8-16.- Un fragment de vora i paret de pasta de tipus sandwich, grisa N6 a l'interior, i ataronjat 10R 6/6 a les superfícies; dura, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma E0 4, imitant les pàteres de ceràmica de vernís negre.

SA-8-17.- Un fragment de vora i paret molt rodat, de pasta de tipus sandwich, grisa N7 a l'interior, i ataronjat 10R 6/6 a les superfícies; fina, amb partícules de mica com a desgreixant.

Correspon a la forma AO 9.

SA-8-18.- Un fragment de vora i paret molt rodat, de pasta de tipus sandwich, ataronjada 10R 6/6 a l'interior, i ocre 10YR 7/4 a les superfícies; fina, dura, amb partícules de mica com a desgreixant, i algunes vacuoles.

Correspon a la forma AO 1.

SA-8-19.- Un fragment de vora i paret molt rodat, de pasta de tipus sandwich, grisa N6 a l'interior, i beige 5YR 5/6 a les superfícies; molt dura, porosa, amb abundants partícules de quars i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma BO 1, es a dir a un kalathos.

SA-8-20.- Un fragment de vora i paret d'un kalathos, de pasta de color ocre 5YR 7/2, fina, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma BO 1.

SA-8-21.- Fragment de vora i paret de pasta de color gris verdos 5Y 6/1, molt fina, porosa, amb partícules de mica com a desgreixant. Presenta a les superfícies un to ocre 10YR 7/4.

Correspon a la forma EO 1, imitant les còteres de ceràmica de vernís negre de la forma 26-27 (LAMBGLIA, 1952).

SA-8-22.- Un fragment de paret, fons i peu, de pasta de color beige 5YR 6/4, dura, fina, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma 21 B.

Diàmetre: 7 cm.

SA-8-23.- Un fragment de paret i fons, de pasta de color ataronjat 10R 6/6, fina, dura, amb abundants partícules de

quars i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma 13 B.

SA-8-24.- Un fragment de paret i fons d'un kalathos molt rodat, de pasta de color ocre 10YR 7/4, molt fina, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

La paret és de perfil rectilini, i el fons elevat.

SA-8-25.- Un fragment de paret i fons d'un kalathos molt rodat, de pasta de color beige 5YR 6/4, dura, porosa, amb abundants partícules de quars i mica com a desgreixant, i algunes vacuoles. A les superfícies presenta restes de cremat.

La paret és de perfil rectilini, i el fons elevat.

SA-8-26.- Un fragment d'ansa molt rodat, de pasta de tipus sandwich, grisa N7 a l'interior, i ocre 10R 7/4 a les superfícies, fina i dura, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

La seva secció és convexa, amb una acanaladura a la part superior.

Dimensions: 2 X 0'9 cm.

SA-8-27.- Un fragment d'ansa, molt rodat, de pasta de color ocre grisós 5Y 7/2, poc fina, molt porosa, amb partícules de quars i mica com a desgreixant i algunes vacuoles.

La secció és ovalada.

Dimensions: 2'5 X 1'2 cm.

SA-8-28.- Un fragment d'ansa, de pasta de color beige 5YR 6/4, dura, fina, amb abundants partícules de quars i mica com a desgreixant, i algunes vacuoles.

La secció és circular

Diàmetre: 1'5 cm.

SA-8-29.- Un fragment d'ansa molt rodat, de pasta cremada N5, poc fina, molt porosa, amb partícules de quars i mica com a desgreixant, i algunes vacuoles.

SA-8-30.- 400 fragments sense forma.

Àmfora

SA-8-31.- Un fragment de vora i paret d'àmfora de boca plana, de tipus ibèric, de pasta beige SYR 6/4, dura, porosa, amb partícules de quarz i mica com a desgreixant.

SA-8-32.- Un fragments de vora i paret d'àmfora de boca plana de tipus ibèric, molt rodat, de pasta de color ocre SYR 7/2, molt fina, amb partícules de quarz i mica com a desgreixant.

SA-8-33.- Un fragment de vora i paret d'àmfora de boca plana, de tipus ibèric, de pasta de tipus sandwich, gris N7 a l'interior, i beige SYR 6/4 a les superfícies, molt dura, porosa, amb abundants partícules de quarz i mica com a desgreixant, i algunes vacuoles.

Diàmetre: 17 cm.

SA-8-34.- Un fragment de vora i paret d'àmfora de boca plana, de tipus ibèric, de pasta de color rosat IOR 4/6, dura, de fractura irregular, amb partícules de quarz i mica com a desgreixant, i algunes vacuoles.

SA-8-35.- Un fragment de vora i paret d'àmfora de boca plana, de tipus ibèric, de pasta de color ataronjat IOR 6/6 fina, dura, amb partícules de quarz i mica com a desgreixant.

SA-8-36.- Un fragment de vora i paret d'àmfora de boca plana de tipus ibèric, molt rodat, de pasta de color beige SYR 6/4, fina, dura i porosa, amb partícules de quarz i mica com a desgreixant i algunes vacuoles.

SA-8-37.- Un fragment de vora i paret d'àmfora de boca plana, de tipus ibèric, de pasta de color verdós SGY 6/1 a l'interior, i beige SYR 6/4 a l'exterior, fina, dura, de fractura irregular, amb partícules de quarz i mica com a desgreixant.

SA-8-38.- Un fragment de vora i paret d'àmfora de boca plana, de tipus ibèric, molt rodat, de pasta de color ocre 10YR 8/6, fina, dura, amb partícules de quarz i mica com a desgreixant.

SA-8-39.- Un fragment de vora i paret d'àmfora de boca plana, de tipus ibèric, molt rodat, de pasta de color gris N6, fina, dura, amb partícules de quarz i mica com a desgreixant. A les superfícies presenta un color ocre 10YR 7/4.

SA-8-40.- Un fragment d'arrencament i ansa, molt rodat, de pasta de tipus sandwich, de color gris N7 a l'interior i beige 5YR 6/4 a les superfícies, fina, dura, amb partícules de quarz i mica com a desgreixant.

Secció circular.

SA-8-41.- Un fragment d'ansa i arrencament, molt rodat, de pasta de color ocre 5YR 7/2, dura, fina, de fractura irregular, amb partícules de quarz i mica com a desgreixant.

Secció circular.

SA-8-42.- Un fragment d'arrencament d'ansa, molt rodat, de pasta de color ataronjat 10R 6/6, fina, dura i porosa, amb partícules de quarz i mica com a desgreixant.

SA-8-43.- Un fragment d'arrencament d'ansa, molt rodat, de pasta de color ataronjat 10R 6/6, dura, fina, de fractura irregular, amb partícules de quarz i mica com a desgreixant.

Secció circular.

SA-8-44.- Un fragment d'ansa, molt rodat, de pasta de color beige 5YR 6/4, fina, amb abundants partícules de quarz i mica com a desgreixant.

SA-8-45.- Un fragment d'ansa, de pasta de color gris N6, dura, poc fina, amb partícules de quarz i mica com a desgreixant. A les superfícies presenta un color ocre, 10YR 7/4.

Secció circular.

SA-8-46.- 123 fragments sense forma de tins ibèric.

SA-8-47.- Un fragment sense forma de tins únic.

Ceràmica feta a mà

SA-8-48.- Un fragment de vora i paret de pasta de color marron 5YR 5/2, fina, dura, amb partícules de quars i mica com a desgreixant, i algunes vacuoles. Presenta les superfícies polides.

Correspon a la forma CO 1.

SA-8-49/50.- Dos fragments de vores i parets d'un mateix vas, de pasta de color marron 10YR 4/2, dura, fina, amb abundant partícules de mica com a desgreixant. La superfície interna apareix polida, mentre que l'externa és rugosa.

Correspon a la forma CO 3.

Diàmetre: 16 cm.

SA-8-51.- un fragment de vora i paret, de pasta de color marron 5YR 5/2, dura, fina, amb petits grans de quars i mica com a desgreixant. Presenta ambdues superfícies polides.

Correspon a la forma FO 4.

Diàmetre: 12 cm.

SA-8-52.- Un fragment de vora i paret molt rodat, de pasta de color marron 5YR 4/4, dura, fina, amb petits grans de quars i mica com a desgreixant i algunes vacuoles. Les superfícies són polides.

Correspon a la forma CO 1.

SA-8-53.- Un fragment de vora i paret, de pasta de color beige 10YR 6/2, dura, porosa, amb partícules de quars i mica com a desgreixant, i algunes vacuoles.

Correspon a la forma HO 1.

Diàmetre: 9 cm.

SA-8-54.- Un fragment de vora i paret de pasta de color marron 10YR 2/2, dura, fina, amb partícules de quars i mica

com a desgreixant. La superfície externa és polida.

Correspon a la forma GO 1.

Diàmetre: 14 cm.

SA-8-55.- Un fragment de parat i fons, molt rodat, de pasta de color gris fosc N2, quasi negra, dura, fina, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma 11 A.

Diàmetre: 6 cm.

SA-8-56.- Un fragment sense forma (segurament la vora es troba molt dagradaada i es per aixó que no s'anecia), de pasta de color marron 10YR 2/2, fina i dura, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

La superfície interna apareix polida; l'externa presenta una línia horitzontal de digitacions regulars, que separen una part polida, sota el que seria la vora, d'altre rugosa.

Aquest tipus de decoracions és freqüent a les ceràmiques de la Primera Edat del Ferro, perdurant fins a l'època ibèrica. Podem constatar-les a jaciments com el Castellet de Banyoles (VILASECA-SERRA RAFOLS-BRULL, 1949: Lám. XXXI); a Margalef, Torregrossa (JUNYENT, 1972: fig. 5), o a jaciments més propers com la sitja de la Plaça d'Isabel Besora, a Reus, entre d'altres.

SA-8-57.- Un fragment sense forma de pasta de color negre N2, fina, dura, amb petits grans de quars i mica com a desgreixant.

Presenta la superfície interna polida, mentre que l'externa és rugosa, amb un cordó aplicat, molt fragmentat, que segurament seria digitat.

SA-8-59.- 34 fragments sense forma.

Fitxes

SA-8-58.- Una fitxa de ceràmica feta a mà, de pasta de color beige 5YR 5/2, fina, dura, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

Diàmetre: 2'5 cm.

Metall

SA-8-63.- Un fragment d'agulla de fíbula (9) de bronze.

Ceràmica Sigillata

SA-8-62.- Un fragment sense forma de T. S. Lucente.

ESTRAT ICeràmica àtica

SA-8-174.- Un fragment de fons de ceràmica àtica de vernís negre, de pasta de color gris N6, molt fina, dura, amb partícules de mica com a desgreixant.

El vernís és de bona qualitat, de color negre brillant N1.

Al fons intern presenta una decoració fragmentada de rodeta impresa.

El fons extern té una sèrie de cercles concèntrics reservats.

Ceràmica de vernís negre

SA-8-175.- Un fragment de vora i paret de pasta de color rosat 10R 7/4, fina, dura i porosa, amb partícules de mica com a desgreixant.

El vernís és poc espes, i de poca qualitat, de color negre N2.

Diàmetre: 23 cm.

SA-2-176/177.— Dos fragments de vare i arret, molt rodats, de pasta de color ocre 5YR 7/3, fina, dura, amb partícules de mica com a desgreixant.

El vernís és de bona qualitat, de color negre N3.

SA-2-178.— Un fragment de fons i peu molt rodats, de pasta de color beige 10YR 6/3, fina, dura, amb partícules de mica com a desgreixant.

El vernís és poc espès, i deficientment aplicat, presentant defectes de cocció; té una tonalitat negra emprunant 10R 2/2. El fons extern és reservat.

El peu és una peça elevat i moldurat, semblant a alguns peus de cràteres, o dels vasos de la forma 42 (L'AMBOGLIA, 1952), que es consideren ceràmiques pseudo-campaniques, datables en el segle III a. E.

Ceràmica gris

SA-2-125.— Un fragment de vare i arret, de pasta de color gris N3, fina, dura, amb partícules de mica com a desgreixant.

Correspon a la forma 20 1.

Diàmetre: 15 cm.

SA-2-126.— 2 fragments del mateix fons i arret, de pasta de color gris blavós 5Y 6/1, poc fina, dura i porosa, amb partícules de mica com a desgreixant.

Correspon a la forma 21 2.

Diàmetre: 9 cm.

SA-2-127.— Un fragment de peu, molt rodats, de pasta de color gris N3.

Ceràmica comuna

SA-2-128.— Un fragment de vare, arret i ansa, de pasta de color ocre 10YR 7/4, molt fina, dura, amb partícules de quarz i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma 20 1; l'ansa és de secció rectangular, convexa, amb acanaladura central longitudinal.

Diàmetre: 13 cm.

Aquesta mateixa forma la trobem al Castellot de Banyoles (VILASECA-BERRA BÀFOLS-BRULL, 1942: lla. XXIII), a en la Tumba del Castellot de Riudoms (núm. inv. 33-406).

SA-3-124.- Un fragment de vora i caret de pasta de color 10YR 7/4 negre, fina, poc dura, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma EO 2, i imitaria el perfil de les poteres de ceràmica de vernís negre, de les formes 26-27 (LAMROGLIA, 1952).

SA-3-127.- Un fragment de vora i caret molt rodut, de pasta de color beige 5YR 7/2, dura, amb partícules de quars i mica com a desgreixant i alguns vàcúols.

SA-3-129.- Un arrencament d'ansa fragmentat, de pasta de color beige 10YR 7/4, dura, fina, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

La secció de l'ansa és circular.

Diàmetre: 2 cm.

SA-3-133.- 123 fragments sense forma.

Àmfora

SA-3-124.- Un fragment de vora i caret d'àmfora de boca plana, de tius ibèric, de pasta de color rosat 10R 7/4, fina, dura, amb partícules de mica com a desgreixant.

Diàmetre: 11 cm.

SA-3-124.- Un fragment d'arrencament i ansa d'àmfora de tius ibèric, de pasta de color gris blavós 5B 5/1 a l'interior, i beige 5YR 6/4 a les superfícies, fina, dura, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

La seva secció és circular.

Diàmetre: 2 cm.

SA-3-126.- Un fragment d'ansa molt rodada i fragmentada, de pasta de color gris verdós 5G 5/1, fina, dura, i porosa, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

La seva secció és circular.

Diàmetre: 2'4 cm.

SA-2-197. - Un fragment d'arrencament i base d'ànfora de tipus ibèric, de pasta de color beige 5YR 7/2, fina, dura, amb partícules de cuars i mica com a desgreixant.

SA-2-198. - 23 fragments sense forma d'ànfora de tipus ibèric.

Ceràmica feta a mà

SA-2-199. - Un fragment de vora i parat molt rodut, de pasta de color gris fosc N3, dura, porosa, amb grans de cuars i partícules de mica com a desgreixant.

Correspon a la forma DO 1.

SA-2-200. - Un fragment de vora i parat molt rodut, de pasta de color marron 5YR 3/4 a l'interior i negre a cremada N2 a la superfície externa.

Correspon a la forma GO 4.

SA-2-201. - Un fragment de vora i parat de pasta de color marron 10R 4/6, dura, porosa, amb fins grans de cuars i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma FO 2.

SA-2-202. - Un fragment de vora i parat de pasta de color negre N2 a l'interior, i beige 5YR 5/6 a l'exterior, dura, porosa, amb partícules de cuars i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma HO 4.

Diàmetre: 13 cm.

SA-2-203. - Un fragment de vora i parat molt rodut, de pasta de color negre N2 a l'interior, i marron 5YR 4/4 a l'exterior. Presenta les superfícies allicades.

Correspon a la forma DO 1.

Diàmetre: 10 cm.

SA-2-204. - Un fragment de vora i parat molt rodut, de pasta de color marron 10YR 4/2, dura, porosa, amb partícules de cuars i mica com a desgreixant.

Correspon a la forma FO 7.

SA-2-205.- Un fragment sense forma, de pasta de color gris blavós 5D 5/1, dura, porosa, amb fins grans de cuers i mica com a desgreixant.

A la superfície externa presenta una decoració d'un cordó digitat fragmentat, que segurament es situaria a l'intersecció cos-coll.

SA-2-206.- Un fragment sense forma de pasta de color gris N5 a l'interior, i beige 5YR 5/5 a les superfícies; dura, porosa, amb fins grans de cuers i mica com a desgreixant.

A la superfície externa presenta una decoració d'un cordó amb grans incisions obliques.

SA-2-207.- Un fragment sense forma, de pasta de color negre N2, dura, porosa, amb partícules de cuers i mica com a desgreixant. La superfície interna presenta restes de creuet.

A la superfície externa presenta un cordó aplicat, decorat amb incisions obliques, donant d'aquesta manera, la sensació de trenat; el cordó és de secció semicircular, i tota la peça dona la sensació d'una bona elaboració.

SA-2-208.- Un fragment sense forma, de pasta de color marron 5YR 4/1, dura, porosa, amb fins grans de cuers com a desgreixant.

A la superfície externa presenta una decoració fragmentada d'un cordó aplicat, amb digitacions regulars. El cordó té una secció triangular.

SA-2-209.- Un fragment de vare i creuet d'una teadora, de pasta de color negre N2 a l'interior, i marron 10R 4/3 a les superfícies, dura, porosa, amb fins grans de cuers i mica com a desgreixant.

Les superfícies presenten una tonalitat negra N2.

Correspon a la forma 00 3.

Diàmetre: 12 cm.

SA-2-211.- 51 fragments sense forma.

Fitxes

SA-2-121.- Una fitxa de ceràmica feta al torn, de pasta de color gris blavós 5B 7/1, fina, dura, amb partícules de cuers i mica com a desgreixant.

Diàmetre: 3'7 cm.

SA-3-199. - Una fitxa de ceràmica comuna, al torn, de pasta de color rosat SR 6/2 a l'interior, i grisa N3 a l'exterior, fina, dura, amb partícules de quars i mica com a desgreixant.

Diàmetre: 4'2 cm.

SA-3-210. - Una fitxa de ceràmica feta a mà, de pasta de color negre N2, dura i porosa, que presenta restes de cremat a la superfície interna.

Diàmetre: 3'5 cm.

Tovot

SA-3-213. - 11 fragments sense forma.

Oss

SA-3-212. - 3 ossos fragmentats.

Pedra

SA-3-214. - 3 arlets de riens.

CONCLUSIONS

L'ESTRAT SUPERFICIAL

Els fragments de ceràmica de vernís negre són poc significatius. Les seves pastes són sempre fines, amb desengreixants micocis molt fins, i de tonalitats rosades (R), amb valors de lluminositat mitjos-clars.

Els vernisos són poc espessos, i de poca massa bona qualitat; tots tenen un to negre brillant N2.

Destaca un fragment de vora i arret d'una cràtera (SA-3-1), de la qual ja ens hem ocupat a l'apartat de l'anàlisi dels materials. A diferència de la resta de ceràmiques de vernís negre, aquesta cràtera té la pasta d'un to beige mitg, i el vernís, encara que poc espès, és d'un to negre brillant N2.

La ceràmica grisa, com ja és habitual al jaciment, es molt escadusera. Les seves pastes són fines, totes d'un to gris blavós mitg (5B 5/1), a excepció d'un exemplar, que té una tonalitat gris verdosa (5Y 6/4).

Quant a les formes, únicament tenim un fragment de arret i fons molt rodet, i tres fragments de vores i arrets, dos d'ells imitant els perfils dels vasos de ceràmica de vernís negre, i el tercer, molt similar a un exemplar anomenat a l'habitació "1" (SA-1-67).

La ceràmica comuna al torn és força abundant, amb respecte a la resta de materials del jaciment. Les pastes solen ésser fines, amb desgreixants de quars i mica. Aquestes poden ser monocolors (12 fragments), o en menor quantitat, de tipus sandwich (3 fragments).

Les pastes monocolors presenten majoritàriament tons beiges u ocre, encara que també tenim representades les de color vermellós (3 fragments); totes amb valors de lluminositat mitjos oscilant a clars.

Les pastes de tipus sandwich convinen sempre un to gris, més aviat fosc (N6 - N7) a l'interior, amb tons vermellosos, i en menor freqüència beiges a les superfícies.

Quant a les formes de les vores, predominen els vasos de perfil obert (2 fragments), representat amb les lletres "A", "B" o "C". Els llevis són variats, encara que predominen els arrodonits senzills (núm. "1").

El fragments de paret i fons, més escadusers, són representats únicament per quatre exemplars; dos d'ells pertanyen a kalathos, l'altre és de perfil exterior concav i fons pla (13 B), i el quart de perfil exterior convex i fons elevat (21 B); aquests dos últims són engroixits a la base.

Tenim, a més, tres fragments d'anses de diferents seccions; una circular, l'altre ovalada, i la tercera convexa, amb una decoració central longitudinal.

Les ànfores són totes del tipus ibèric: nou fragments de vores i parets de boca plana, i cinc fragments d'anses i/o arrencaments de secció circular.

Les pastes són sempre monocolors (a excepció d'un fragment d'ansa que té la pasta de dues unitats), de tonalitats clares, preferentment beiges o ocres (7 fragments), rosats (3 fragments), o grises (3 fragments).

Les pastes de les ceràmiques fetes a mà solen ésser fines, de bona elaboració, i amb desgreixants fins de quarz i mica. Quant a les coloracions, són sempre monocolors, de tons marrons, amb valors de luminositat mitjos o foscos, en quatre dels casos molt foscos.

Quant a les formes de les vores, toben perfils oberts (D) (3 exemplars), rectilinis (F) (1 exemplar), i tancats (H o G) (2 exemplars); aquests dos darrers són els més freqüents de la ceràmica feta a mà del jaciment.

Pel que respecta a les decoracions, tenim un cordó digitat molt fragmentat, i un fragment sense forma amb una línia de digitacions realitzades directament sobre la paret del vas, disposada horitzontalment, que separa la zona del coll, polida, del cos, que apareix rugos. Ja hem comentat aquest fragment a l'apartat del anàlisi dels materials; sembla que és de tradició de les ceràmiques realitzades durant la Primera Edat del Ferro (PONS, 1984).

S'ha destacat l'aparició d'un fragment de tovot, procedent de les parets o de la taulada d'alguna habitació; així com un fragment de terra sigillata lucente, l'únic fragment d'època romana, aparegut fins al moment al jaciment. També constatem un fragment d'una agulla de bronze, segurament d'un fibule.

Ja d'època moderna, trobem dues monedes del regnat d'Alfons XII (6A-2-131, de 1877; i 6A-2-132, de 1872), que ens documenten la pervivència de vida a l'indret.

L'ESTRAT I

Són molt escadusers els fragments de ceràmica de vernís negre. Entre aquests, destaca un fragment de fons de ceràmica àtica, que presenta al seu fons intern una decoració de rodets, i a l'externa de cercles concèntrics reservats (6A-2-174), que documentaria l'existència al jaciment, d'una fase més antiga, que no ha estat encara excavada.

Les pastes de fons són de color beige oocre, i un únic fragment rodada, totes elles amb valors de lluminositat mitjos-clars; i els vernissos, poc espessos, i de tonalitats molt fosques, negres N2 o negre empronat 103 2/3.

Quant a les formes, trobem tres fragments de vora i parat, molt rodats, un d'ells de la forma 2700 (MOREL, 1961); i un fragment de fons i peu molt mollurat (6A-2-173), que sembla correspondre a una cràtera, o a un vas de la forma 40 (LANBOGLIA, 1959).

Com ja és normal al jaciment, la ceràmica grisa és molt escadusera. Únicament es trobaren onze fragments, tres d'ells amb forma.

Les pastes d'aquests últims són grises, amb valors de lluminositat mitjos clars, un d'ells amb un matís blavos.

Pel que respecte a les formes, el fragment de vora i parat correspon a un vas de petites dimensions, de perfil exterior concav i llavi arrodonit senzill (50 1); un dels fons és de perfil exterior convex i fons engroixit i elevat; l'altre fragment de fons apareix molt rodet i fragmentat.

Tampoc és significativa la ceràmica comuna al torn. Les seves pastes són, en general, de tons ocres, en un fragment ataronjada, i en un altre ocre verdós; fines, amb partícules de cuers i mica com a desengreixant

Les formes són poc representatives: tenim sis fragments de vares i parets, dos de perfil exterior concav i llavi arrodonit senzill (CO 1); un de perfil convex i llavi arrodonit i engruixit (EO 2); i un fragment molt rodet de vara de kalathos.

Els fragments d'àmfora són tots del tipus ibèric. Les pastes són totes monocromes, de tonalitats molt variades, encara que totes tenen valors de lluminositat mitjos-clars.

Unicament es trobà un fragment de vara i paret de boca plana, i tres fragments d'arrencaments i anses de secció circular.

La ceràmica feta a mà és més abundant del que acostuma. Presenta les pastes majoritàriament monocolors (set fragments), de colors gris fosc o mitg, marron fosc; quatre fragments presenten les pastes de tipus sandwich, convinent un color gris fosc, generalment a l'interior, amb un to marron mitg-fosc a les superfícies. Són pastes fines, de bona qualitat, amb desgreixants fins i superfícies acurades.

Troben representats dos vasos oberts, secants a l'exterior de perfil rectilini (D); dos de perfil vertical rectilini (F); i dos tancats (G i H). També trobem un fragment de vara i paret d'una tejadora.

Quant a les decoracions, aquestes responen sembla a cordons decorats amb digitacions, amb grans incisions obliques, trenats etc.

Cal destacar l'aparició de 11 fragments sense forma de tovot, procedents de les parets i taulades de les habitacions.

CRONOLOGIA

Sembla que no hi han gaires diferències cronològiques entre l'estret superficial i l'estret I.

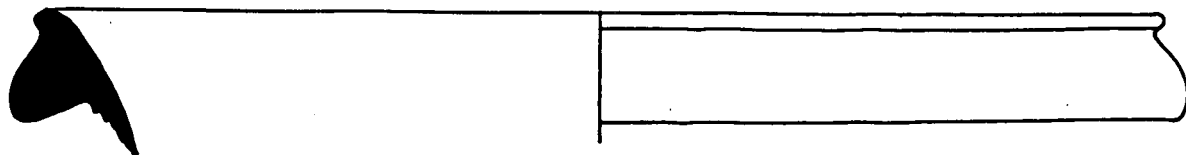
Com ja es freqüent al jaciment, les datacions són establertes a partir de la ceràmica de vernís negre. En aquest cas s'han localitzat els dos únics fragments de ceràmica ètica del jaciment. El primer (SA-A-1) pertany a un fragment de vora i parot d'un cràtera del tipus 3521 al. (MOREL, 1981) o 40 (LAMBOGLIA, 1952), forma que apareixé a la necròpolis de Cabrera de Mar, a l'Ataró, amb una cronologia del segon quart del segle IV a. E.. L'altre fragment, de molt bona qualitat, correspon a un fragment de fons, que es pot situar també en el segle IV a. E.

La resta de fragments de ceràmica de vernís negre són poc precisos. Tenim algun fragment de vora i parot de la Forma 2600-2700 (MOREL, 1981), i un fragment de peu mollurat, possiblement d'una cràtera, o d'un vas de la Forma 42 (LAMBOGLIA, 1952), característica de les ceràmiques pseudo canoanienses, i datada en el segle III a. E.

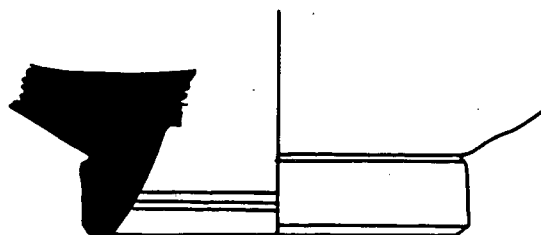
Quant a la ceràmica comuna, sembla que hi ha una menor abundància de kálathos que a d'altres zones del jaciment, i es troben gaire bé absents de l'estret I.

D'altra banda, tenim algunes formes que semblen tenir una major antiguitat, com per exemple el fragment de vora i parot (SA-B-14), la forma del qual es troba també a la Tumba del Castellot de Riudoms (3R-405), jaciment en el qual hi ha un moment datat entre les darreries del segle V i els inicis del IV a. E.; a la necròpolis de la Solivella (FLETCHER, 1965: fig. 13); o al Puig de Benicarló (GINER-MESEGUER, 1976: 65, 1), amb una datació similar.

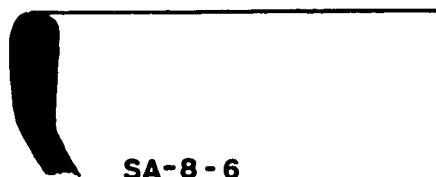
Així doncs, sembla que queda clar l'existència d'un moment d'ocupació del jaciment, com a mínim en el segle IV a. E.

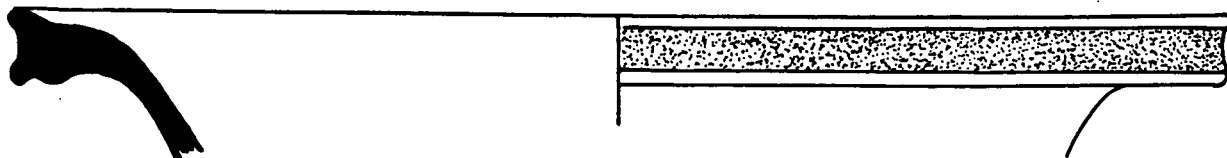
SA-8-1

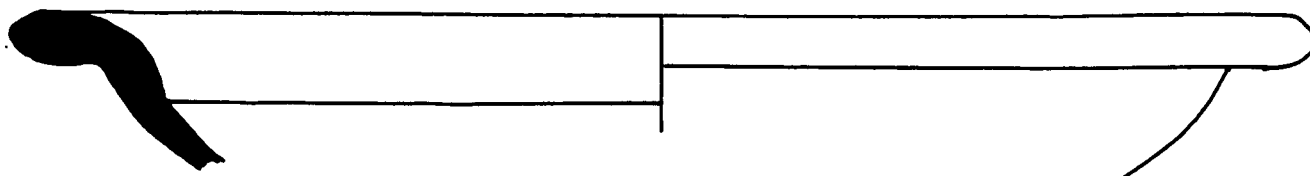
SA-8-3 BIS

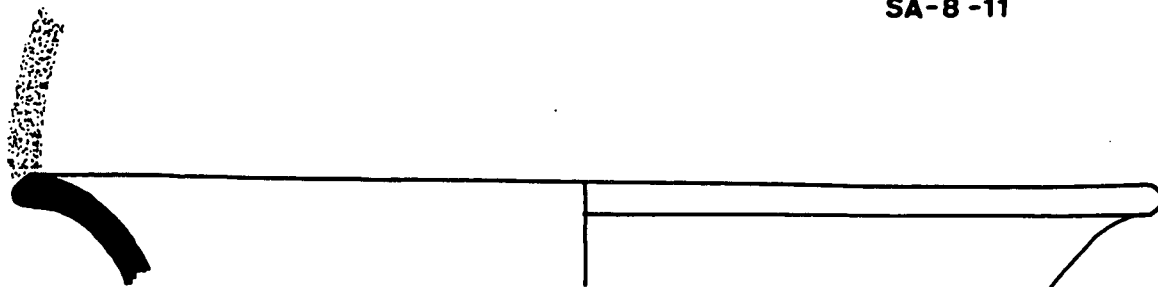
SA-8-6

SA-8-10

SA-8-11

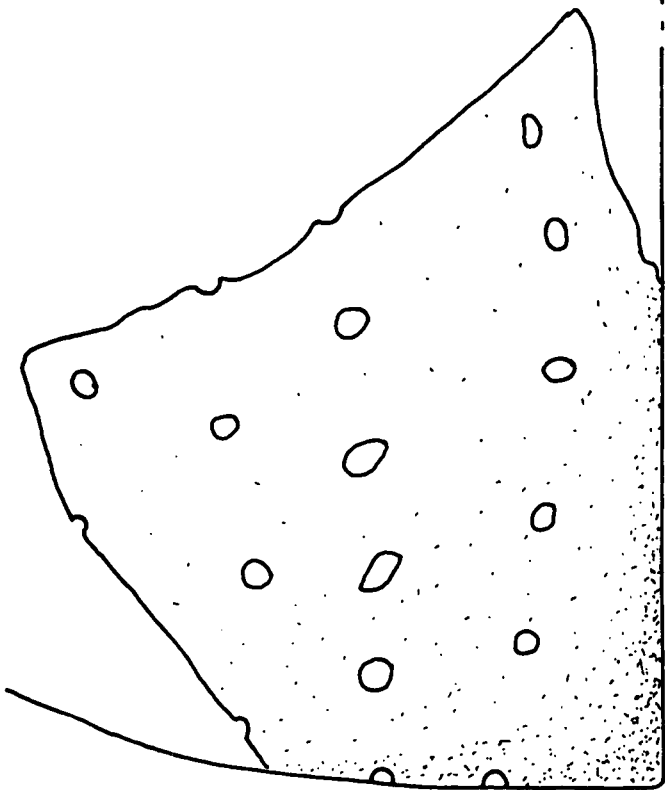

SA-8-14

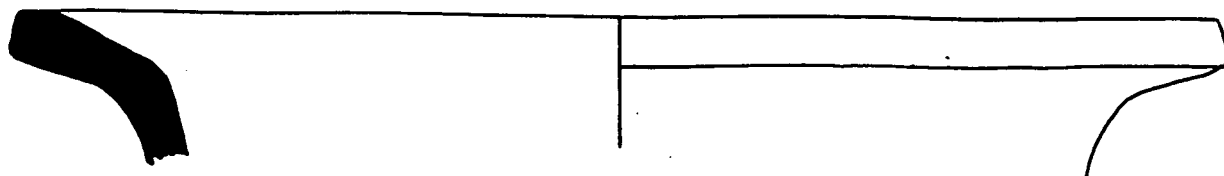

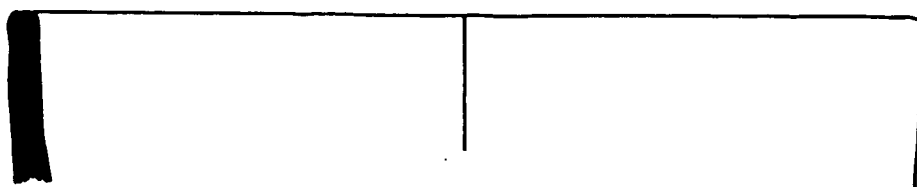
SA-8-9

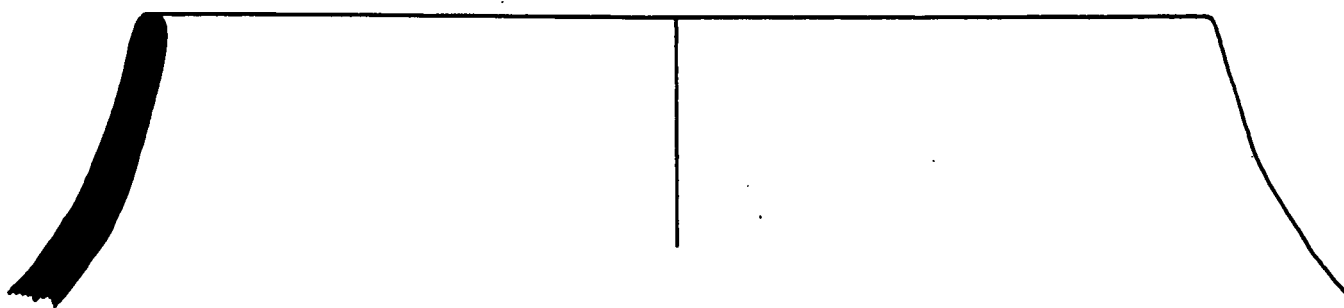
40B

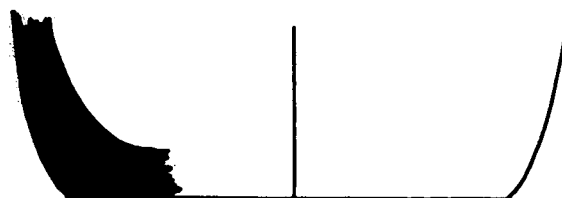
SA-8-49/50

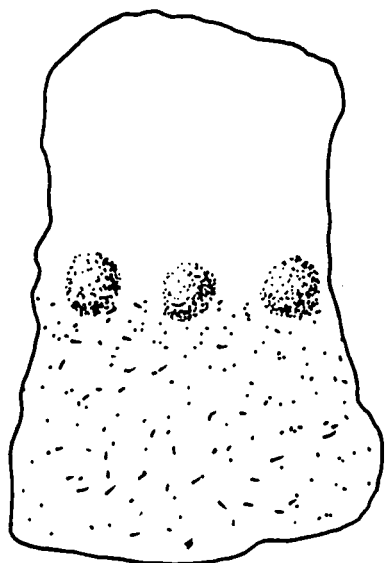
SA-8-51

SA-8-57

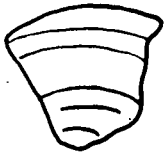

SA-8-55

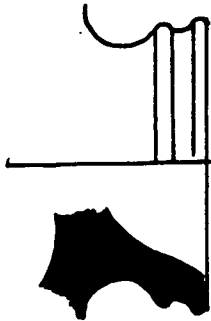

SA-8-56

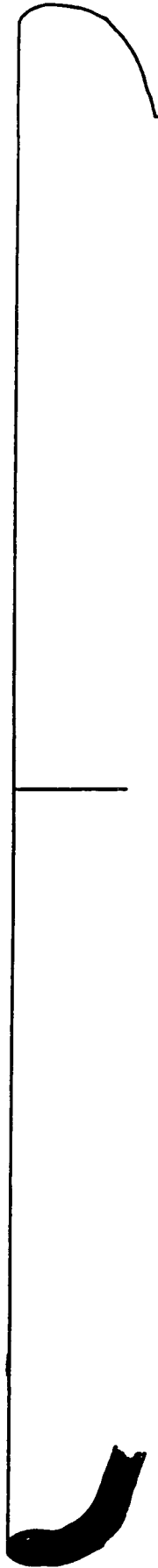

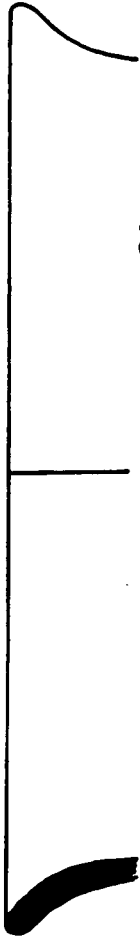
SA-8-174

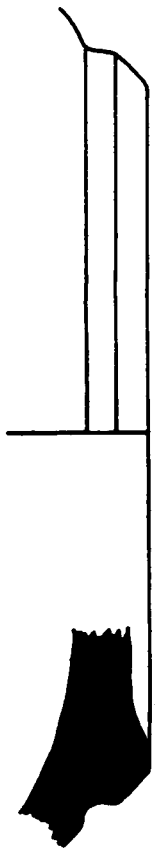
SA-8-178

SA-8-175

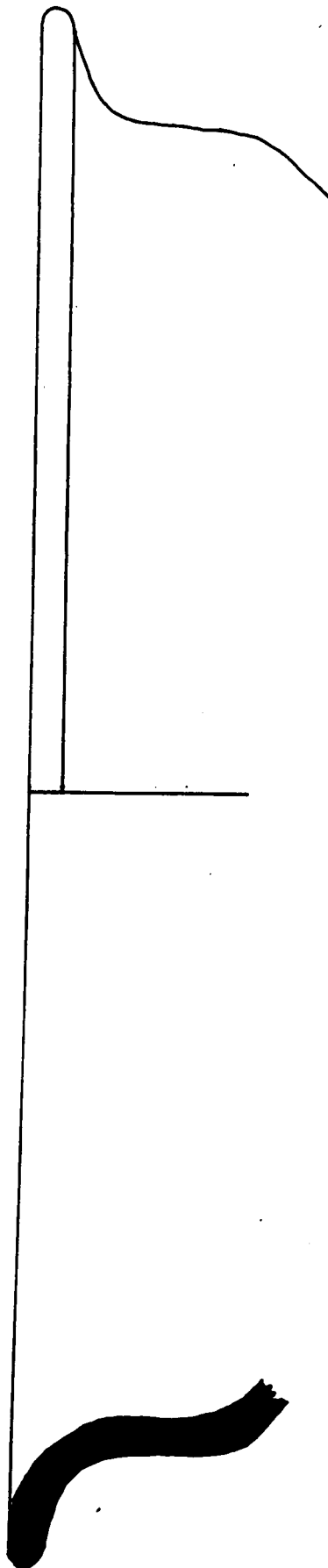
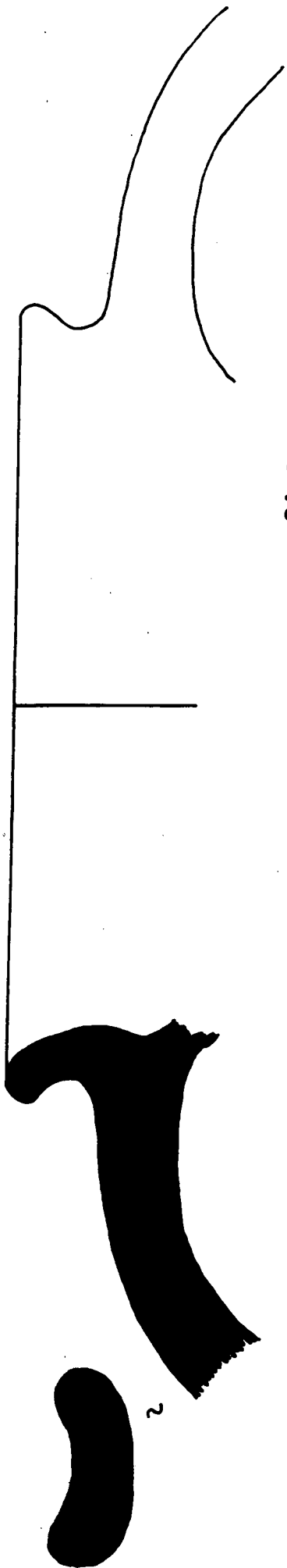

SA-8-185

SA-8-180

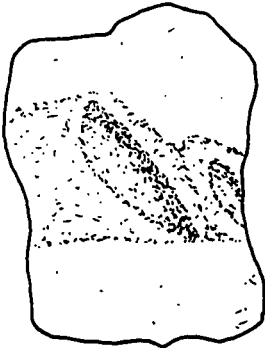

SA-8-183

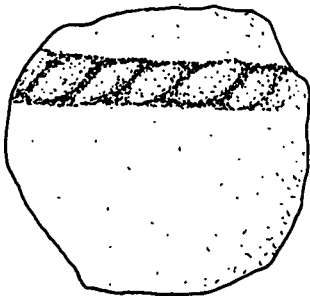

SA-8-194

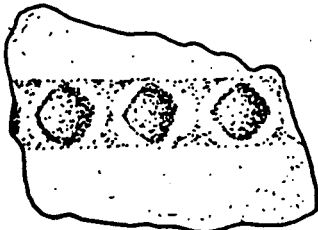

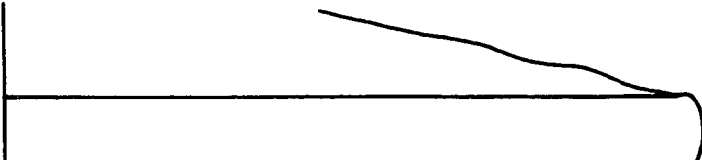
SA-8-206

SA-8-207

SA-8-208

SA-8-209

ELS ELEMENTS ARQUITECTÒNICS

En anteriors publicacions es cita l'existència de "vuit o nou habitacions" (VILASECA, 1968), de les quals constatarem set.

D'elles es conserva la part inferior de les parets, realitzades amb pedres de la zona, més o menys treballades, i disposades en sec. A sobre d'elles s'usen un alçat de tovot, documentat per alguns fragments d'aquest material trobats al jaciment; i cobertes de canyes i/o branques lligades amb fang, com és característic dels jaciments d'aquesta època.

El gruix dels murs oscil·la entre els 0'50 i els 0'70 m., i l'alçada conservada sol ésser nola volts dels 0'50 m.

Les parets s'adapten perfectament al desnivell de la roca. Aixó es pot comprovar a les zones a les quals els murs arribem fins a les cotes més elevades de la roca, com passa a les parets laterals de les habitacions "3" i "4"; als sectors als quals la roca es troba a gran profunditat, els murs descansen directament a sobre de la terra.

L'aprofitament de la roca sembla evident. En el cas de les habitacions "1" i "2", aquestes queden tancades per un mur, ja que la roca es troba profunda; a les habitacions "3" i "4", però, el mur de tanca al nord és la pròpia roca, que al cas de l'habitació "3", com que no és suficientment recta, s'ha regularitzat amb un petit mur de contenció, d'uns 0'20 m. d'amplada, i 1'10 m. de llargària, amb el qual adquireix una perfecta continuïtat.

Les habitacions són de forma rectangular, i tenen una ampla da entre 2'5 m. i 3'5 m., no sent possible constatar la seva longitud, ja que s'ha perdut una part d'aquestes.

Unicament l'habitació "4" té un mur mitjaner, que separa diferents sectors dintre de la vivienda. Aquest travessa lleugerament en diagonal, adquireix una forma corvada en un dels seus

extrems, vorejant una depressió de la roca, i donant la sensació de que aquesta fou aprofitada amb alguna finalitat concreta. No obstant, aquesta habitació no ha estat objecte d'estudi, pel que seria necessari procedir a la seva excavació per a extreure conclusions més clares.

Desconeixem l'existència de llars de foc, ja que a les nostres campanyes d'excavació no trobarem cap vestigi d'aquests. Suposem que els habitants corresponents a aquest moment d'ocupació van ser extrets a la campanya de 1934, encara que això no és citat a cap publicació.

Els accessos queden clars a les tres primeres habitacions. La número "1", té una entrada a l'extrem nord-oest, amb un graó format per una gran llosa a la part superior, i dos a la inferior; aquest darrer acaba al mateix nivell que la paret a la qual s'obre, pel que podem deduir que aquest era el nivell d'habitació corresponent a aquesta estructura. En aquest moment, l'alçada de l'àmbit "8" seria superior a l'interior de l'habitació, pel que va ser necessari esgrapar l'entrada.

A l'habitació "2" l'entrada es troba a l'angle nord-est. Aquesta fou paredada, adquirent la mateixa alçada que la resta de la paret. La cota final de l'entrada paredada correspon a un enllosat que s'obreix a l'espai "8", salvant un fort desnivell de la roca, el qual li dona una horitzontalitat a la zona. L'enllosat, i per tant la primera entrada de l'habitació "2" es troben uns 0'40 m. per sota de la cota superior de l'esgrai de l'habitació "1".

L'habitació "3" presenta una entrada lateral, oberta cap a l'espai "8", al costat de l'angle de l'habitació "2", i just davant de l'enllosat anteriorment mencionat. Es tracta d'una entrada oberta a la paret, amb una llosa en un dels seus extrems, fent l'angle, i restes de lloses al llindar.

Tot sembla indicar que aquest àmbit "8" seria un espai obert, be un carrer o una plaça, que en un moment concret s'adaptava amb un enllosat a les entrades de les habitacions "1", "2" i "3".

Posteriorment s'eleva el nivell de la zona, moment en el qual es pareta l'entrada a l'habitació "2", i a l'habitació "1" s'omta per esgronar-la. No queda clar que succeeix a l'habitació "3" en aquest moment.

Urbanísticament únicament podem comentar les tres o quatre primeres habitacions, ja que la resta no han estat objecte de neteja ni excavació. No obstant, sembla que es tractaria d'un coblat de carrer central i mur correger a la part trasera de les habitacions, que faria les funcions de muralla, que ha desaparegut totalment.

Hem de tenir en compte l'existència d'alguns parets com l'"A", a l'habitació "1", al costat del mur "0-1"; o més clara, la paret "B", de l'habitació "2".

Aquesta paret "B" té una orientació diferent a la de la resta dels murs que constitueixen les habitacions, i es troba en una cota inferior. Surten en diagonal, per sota de la paret que separa les habitacions "2" i "3".

Suposem que es tracta d'un moment anterior, al qual pertany algun dels vestigis més antics que han aparegut entre els materials d'aquesta habitació, i que dissortadament no ha estat possible finalitzar la seva excavació.

Així doncs, sembla constatar-se tres moments urbanístics: el dels murs inferiors, sense excavar; el de la construcció de les habitacions, segurament el nostre estrat "I"; i el de les reparacions de les entrades, excavat la major part durant la primera campanya, i del qual trobem vestigis a l'estret Superficial.

PEUS DE LES FIGURES

Làm. 11: Planta de la zona excavada del jaciment; habitacions "1" i "2", i àmbit "8".

- Làm. 12:
- a) Alçat dels murs "2-C" a l'esquerra, i "1-C" a la dreta. El primer no te marcada la línia de la roca, ja que l'habitació "2" no ha estat excavada.
 - b) alçat de la prolongació del mur "2-3", i entrada de l'habitació "3" des de l'àmbit "8".
 - c) estratigrafia del tall nord de l'àmbit "8".

- Làm. 13:
- a) L'esnai "8" un cop tret tota la brutícia, vist des de l'habitació "3". En primer terme hom pot veure l'entrada d'aquesta habitació.
 - b) L'àmbit "8", davant de l'habitació "1". Estrat Superficial. Hom pot veure el mur "A", a l'angle esquerre de l'habitació "1", amb una elaboració i orientació diferents
 - c) L'àmbit "8" davant de l'habitació "2". Estrat Superficial. Es pot observar el mur "B", que travessa en diagonal l'habitació "2", així com els tres accessos del poblat: l'esgraonat de l'habitació "1", el paredat, a l'angle esquerre de l'habitació "2", i el lateral de l'habitació "3".

- Làm. 14:
- a) esgrat de l'entrada de l'habitació "1", des de l'interior d'aquesta.
 - b) L'àmbit "8" davant de l'habitació "1", totalment excavat. Es pot observar el clot de la roca que presentà indicis d'un enllosat.

- c) L'àmbit "8" davant de l'habitació "2", totalment excavat. Hom pot veure l'enllosat davant de l'entrada de l'habitació "3".

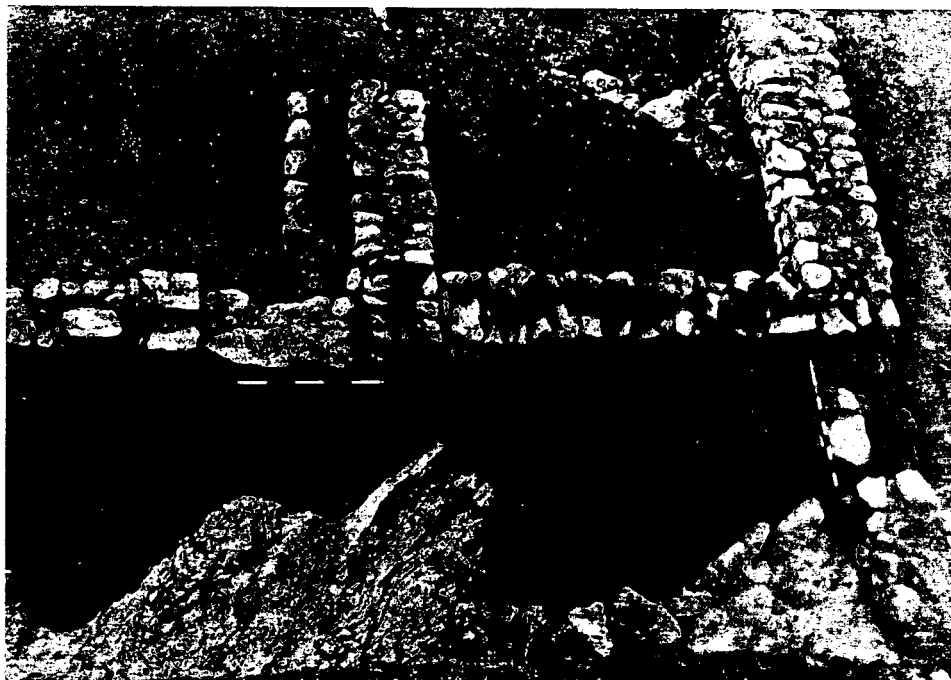
A)

B)

C)

45A

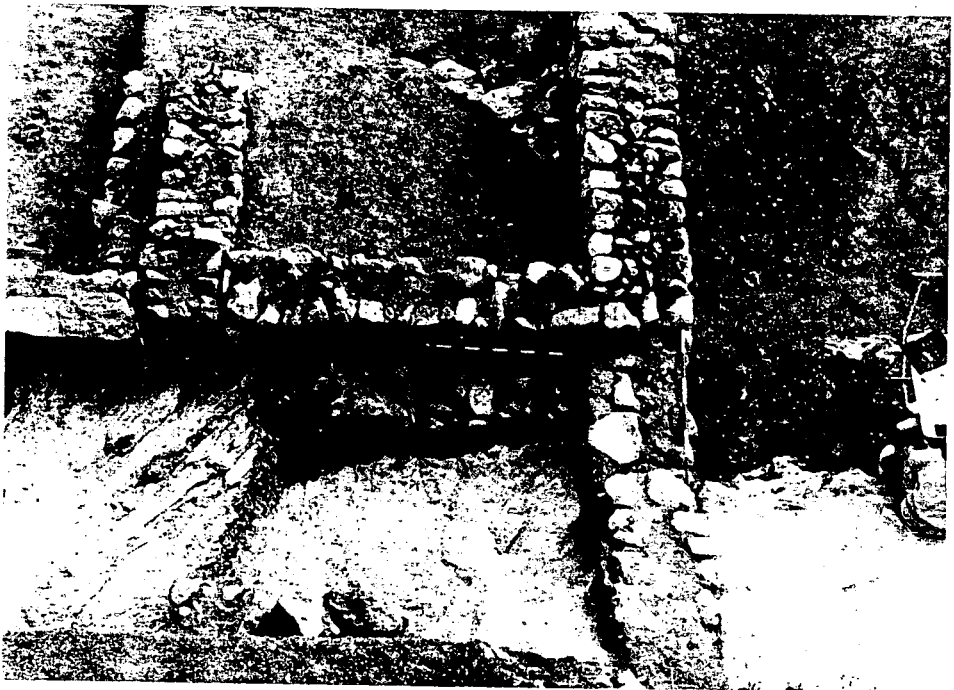
A

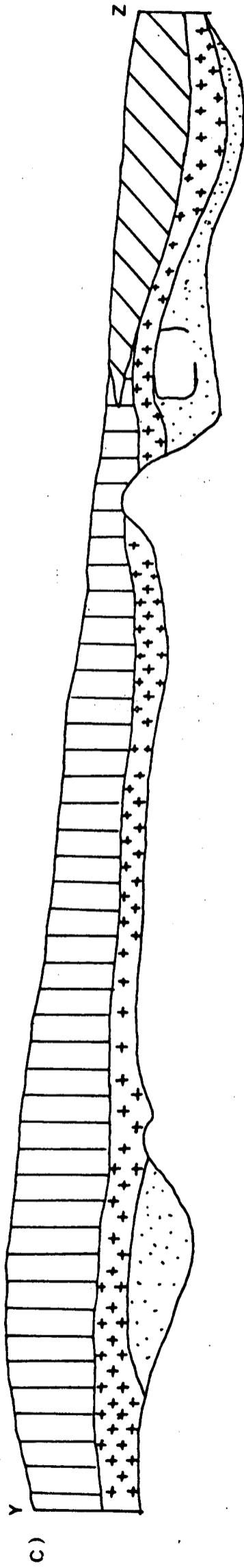
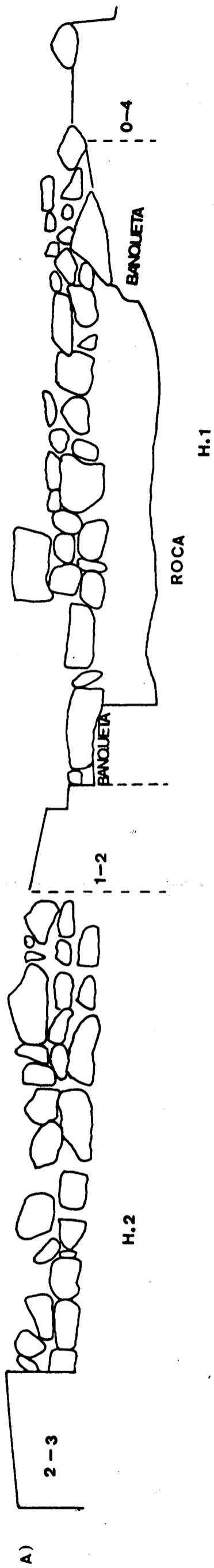

B

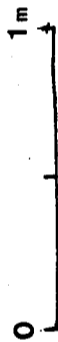

C

- ESCOMBROS
- TIERRA GRIS
- TIERRA ROJA
- TAPAS

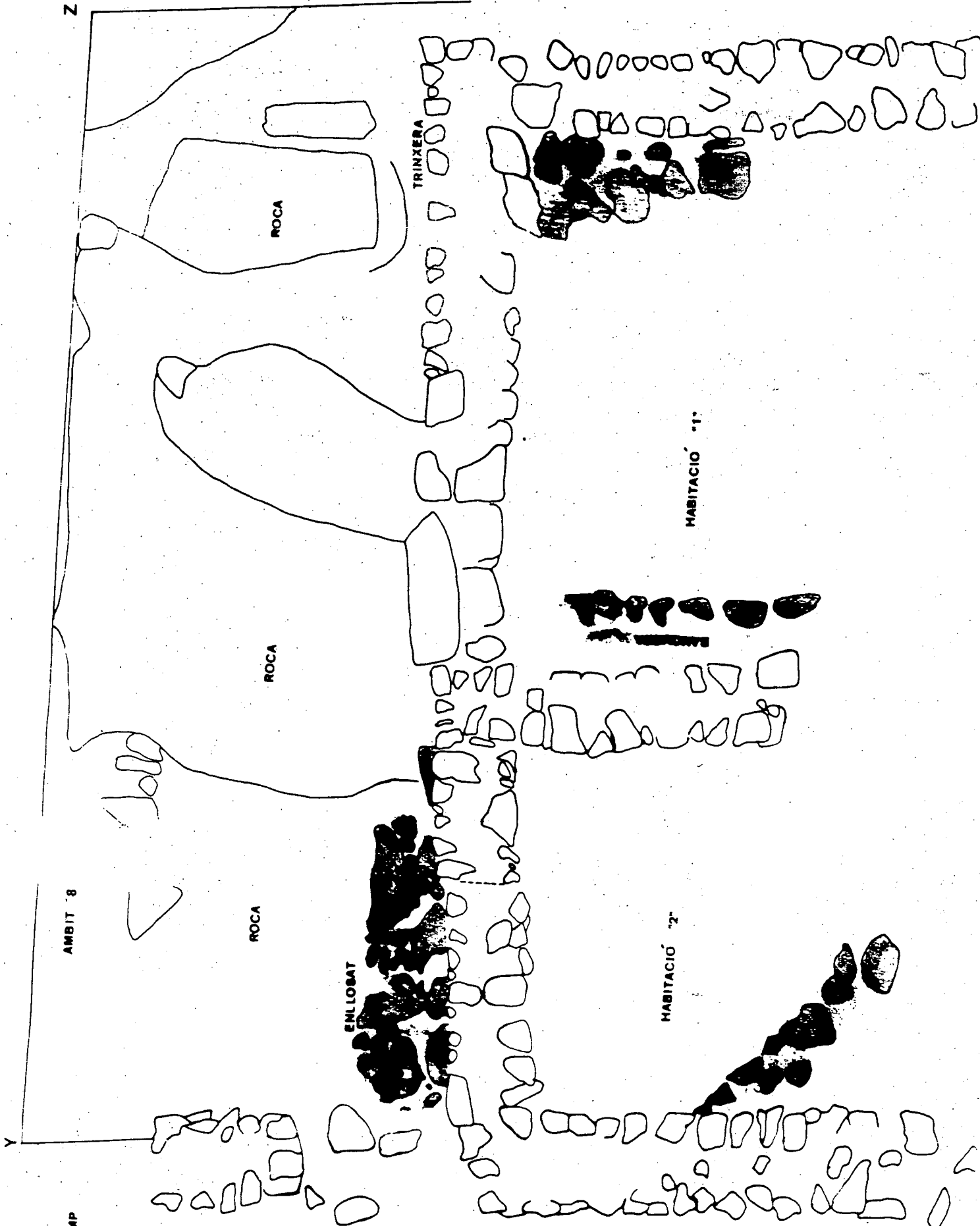
LAM 11
IBÈRIC DE
"SANTA ANNA"
CASTELLVELL DEL CAMP

PLANTA

AGOST 1987

AMBIT 8

Z

NIVELL INFERIOR

46

BIBLIOGRAFIA

- AULES(1934-1935).- Publicació dels alumnes de l'Institut de Reus. (Revista quincenal) Reus: 15-XI-34, 30-XI-34 i 31-XII-34.
- CIRCUMSTÀNCIES (1930-1936).- Diari. Reus: 17-XI-34 i 18-XI-34.
- DEDET - PY (1975).- Classification de la céramique non tournée protohistorique du Languedoc Méditerranéen. Paris
- DIARI DE REUS (1932-1936).- Diari. Reus: 18-XI-34.
- GRAS (1909).- Historia de las ermitas del Arzobispado de Tarragona. Reus
- JUNYENT (1973).- El primer corte estratigráfico realizado en Roques de Sant Formatge (Serés, Lérida) y algunas cuestiones en torno a la formación de la Cultura Ilergeta. N. A. H. prehistoria 2. pág. 287-386.
- JUNYENT (1972).- Los materiales del poblado ibérico de Margalef, en Torregrossa (Lérida). Pyrenae VIII. Barcelona.
- LAMBOGLIA (1952).- Per una classificazione preliminare della campana. I Congresso Intern. di Studi Liguri. Bordighera 1950.
- MAGRINYA-MASSÓ-RAMÓN (1984).- Notícia del poblado ibérico de Santa Anna. El Finestral, núm. 4. Castellvell del Camp. Tardor.
- MAGRINYA-MASSÓ (1985).- El poblado ibérico de Santa Anna (Castellvell del Camp). Fulls de Treball Carrutxa 19-20. Reus. Verano-Otoño.

MASSÓ (1987).- "Els Cessetans. El poblament ibèric al Camp de Tarragona". Dins Guia Arqueològica Tarracò-nense, cap. 6, pp. 49-56. Tarragona.

MASSÓ-RAMÓN.- "Nota sobre el poblado ibèric de Santa Anna en Castellvell, Tarragona." en C. N. A. Castellón de la Plana. En premsa.

MOREL (1981).- "La céramique campanienne: les formes" 2 vols. París.

PALLARES (1965).- "El poblado ibèric de Sant Antoni de Calateite". Instituto de Estudios Ligures. Col. de monografías de prehistoria y arqueología V.

RAMÓN (1988).- "El poblamiento de época ibèrica en la Comarca del Baix Camp". Tesi de licenciatura inédita. Barcelona.

RAMÓN (1988-89).- "El poblament d'època ibèrica a la Comarca del Baix Camp: estat de la qüestió". Acta Arqueològica de Tarragona II . Tarragona.

VILÀ-RAMÓN (1985).- " La ceràmica a mà del poblado ibèric de Montbarbat". Anals de l'Institut d'Estudis Gironins XXVIII. Girona (1985-1986)

VILÀ-RAMÓN (1986).- "Imitacions indígenes de les ceràmiques de vernís negre del poblado ibèric de Montbarbat". XXXII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Rubí en premsa.

VILASECA, L (19).- "Castellvell, Notas de Arqueología de Cataluña y Baleares". Ampurias XXX. Barcelona.